

Volnočasové aktivity

NIDM

GŘ pro vzdělávání a kulturu
Program celoživotního učení

pro
nadané a
talentované
u nás a
ve světě

Joan
Freemannová

Jitka
Fořtíková (Ed.)

2009

Z anglického originálu

Out-of-school Educational Provision for the Gifted and Talented Around the World
(A report for the Department of Education and Skills, London, 2002)

Autorka: Prof. Joan Freemanová

Se svolením autorky a britského ministerstva školství přeložil
Národní institut dětí a mládeže MŠMT ČR. Autorská práva vyhrazena.

Překlad: Mgr. Lucie Vaňková, PhD.

Korektury: PaedDr. Eva Schneiderová

Editor: PhDr. Jitka Fořtíková, Ph.D.

NIDM MŠMT Praha 2009

Vydání první.

ISBN 978-80-86784-83-0

Obsah

1. Předmluva editorky	5
1. Úvod	7
1.1. Britsko-americké srovnání	9
1.1.1. Kdo je nadaný	9
1.1.2. Sociální podmínky	9
1.1.3. Vzdělávání	9
2. Praktické problémy spojené s mimoškolními aktivitami	11
2.1. Problémy s výběrem	11
2.1.1. Výběr učitelem	11
2.1.2. Výběr podle výsledků	12
2.1.3. Výběr podle inteligence	12
2.1.4. Výběr vrstevníky	13
2.1.5. Vlastní výběr	14
2.2. Neselektivní problémy v mimoškolních službách	14
3. Variace v mezinárodním mimoškolním vzdělávání	16
3.1. Styl nabídky služeb	18
3.1.1. Vyhledávání talentů	18
3.1.2. Vlastní výběr jako služba	19
3.1.3. Pilná práce	20
3.1.4. Soutěže	21
3.1.5. Dobrovolnické služby	22
4. Hlavní centra	23
4.1. Rozdíly v rámci jedné geografické oblasti:	23
4.2. Vybraná hlavní centra	26
4.2.1. Model vyhledávání talentů	26
4.2.1. Příklady modelů vyhledávání talentů	27
4.2.2. Další vzdělávání vedené dětmi	29
4.2.3. Soutěže	31
5. Na faktech záleží	33
5.1. Otázky hodnocení	34
5.1.1. Obavy z evaluace	35
5.2. Interní a externí evaluace	37
5.2.1. Externí evaluace	37
6. Srovnání výuky s potřebami žáků	38
6.1. Rozšíření školních služeb	39

6.1.1. Letní školy	39
6.1.2. Školní dotazník pro mimoškolní vzdělávání	41
6.1.3. Subjektivní obavy	41
7. Doporučení z této studie	42
7.1.1. Doporučení pro výběr	42
7.1.2. Doporučení pro nabídku služeb	43
7.1.3. Doporučení pro budoucnost	44
7.2. Britská nabídka služeb	44
7.3. Otevřené přístupy, které mohou doplňovat Anglickou akademii	46
8. Perspektiva	47
8.1. Nabídka služeb v západní Evropě	48
8.1.1. Německo	49
8.1.2. Rakousko	52
8.1.3. Belgie	52
8.1.4. Francie	53
8.1.5. Švýcarsko	56
8.1.6. Nizozemí	58
8.1.7. Itálie	59
8.1.8. Portugalsko	60
8.1.9. Španělsko	60
8.1.10. Skandinávie	62
8.1.10.1. Švédsko	62
8.1.10.2. Dánsko	64
8.1.10.3. Norsko	64
8.1.10.4. Finsko	64
8.1.10.5. Island	65
8.2. Nabídka služeb ve východní Evropě	66
8.2.1. Rusko	68
8.2.2. Maďarsko	71
8.2.3. Česká republika	73
9. Odkazy	81

PŘEDMLUVA EDITORKY

Vážení čtenáři!

Dostává se vám do rukou publikace svého druhu jedinečná. Jde o knihu, která se zabývá podporou a analýzou aktivit pro nadané a talentované děti, což v našem státě stále patří k velmi vzácným jevům. Navíc, zaměřuje svou pozornost na nabídku služeb na poli volného času a mimoškolních aktivit.

Publikace vyšla v anglickém originále v r. 2002. V té době paní profesorka Joan Freemanová několik let shromažďovala informace ze států celého světa, jak se starají o nadané a talentované děti. Významný díl této výzkumné studie vám předkládáme také v tomto českém vydání. Studie je v originále rozdělena na dvě na sebe navazující části. Ta první předkládá výčet mnoha států Evropy, Asie i amerického kontinentu a analyzuje jejich systém péče o nadané žáky, úroveň podpůrných legislativních prostředků a především činnosti na poli mimoškolních aktivit. Vzhledem k nutnému omezenému formátu publikace jsme soustředili pozornost především na ty státy, ke kterým má naše republika blízko ať již lokálně či filozoficky a jejichž příklad může vést i k inspiraci pro naše politiky, pracovníky ministerstva školství, krajských úřadů a především také pro praktiky z oblasti vzdělávání, kteří se pohybují v sektoru mimoškolních aktivit pro děti a mládež. Právě pro tyto čtenáře je publikace prof. Freemanová určena především. Někdy se může zdát, že naše nabídka mimoškolních aktivit je velmi statická, nepřichází s novými nápady a hlavně, nezaměřuje příliš pozornosti na aktivity pro žáky a studenty s mimořádným talentem v oblasti akademických disciplín či přírodních věd.

V tomto ohledu pro nás může být dobrou inspirací právě publikace paní Freemanové, o jejíž český překlad se zasadil Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Jsem velmi ráda, že se podařilo tuto publikaci vydat, stejně tak jako jsem NIDM MŠMT vděčná za to, že nejde o první publikaci na téma péče o talenty, kterou má tato organizace na svém kontě. U nás kniha vychází v době, kdy školský zákon z r. 2004 a návazné předpisy umožnily větší možnosti péče o nadané a talentované studenty a některé aktivity začaly nacházet svou realizaci jak na poli státní péče, tak především na platformě univerzit a neziskových organizací. Uvědomujeme si, že ne všechny aktivity musejí být celorepublikově známé, a proto jsme tuto publikaci doplnili i o kapitolu,

kteřá se věnuje naší republice. Dokresluje tak pohled celosvětový o aspekt našich možností a přichází i s detailnějším popisem některých úspěšných projektů, které se v naší republice realizují.

Nadané a talentované děti si zcela jistě zaslouží zvýšenou pozornost ve vzdělávací nabídce. Jejich podpora může vést k výraznému zúročení investovaného času, energie a pedagogické práce pro celou společnost, může přinést nové opěrné pilíře v době hospodářské krize i v době nastupující prosperity. Nadaní jedinci mají pro společnost velký význam a nevyužití jejich potenciálu je z hlediska společenského nenahraditelnou ztrátou. Tento fakt je známý zaměstnavatelům, méně však bývá zdůrazňován ve školském systému. Naši pedagogové většinou nebývají ti, kteří efekt své práce musejí nutně brzy vidět, někdy jejich úsilí zůstává zcela neocenoeno. Pedagogové volného času na druhé straně často bývají ti, kteří své svěřence nadchnou pro některý obor či oblast studia, a nadaný student může tak snáze najít realizaci ve svém profesním životě. V tomto bodě se jednohlasně shodujeme s autorkou této výzkumné zprávy – paní profesorkou Joan Freemanovou. Věřím proto, že publikace o podpoře nadaných a talentovaných dětí a studentů v oblasti volného času může mít přelomový význam, pokud se dostane do těch správných rukou a její výstupy budou náležitě využity. A tak nelze jinak, než této knize přát právě takový efekt. Přeji tímto také všem čtenářům inspirativní a poučné čtení.

PhDr. Jitka Fořtíková, Ph.D.
editorka publikace

1. ÚVOD

Vytvoření mezinárodního přehledu, v tomto případě mimoškolního vzdělávání nadaných a talentovaných, nabízí perspektivu, která může někdy přímo protnout kulturní předpoklady kteréhokoliv jedince. Mezinárodní pohled je důležitý, protože může zdůraznit postoje, které zastáváme, aniž bychom vždy věděli odkud nebo z jakých kulturních základů vstaly. Tyto kulturní rozdíly ovlivňují postoje jako, kdo může být nadaný a co pro ně můžeme udělat, ať už v době školních studií nebo později v jejich životě. Přestože kulturní perspektivy mohou být poměrně rozdílné, poskytují užitečné vzory různých stylů vzdělávání.

Zpráva poskytuje popis toho, jak se vzdělávací systém pozvedl, aby se přizpůsobil národním poměrům s důrazem na přenosné znaky. Bez ohledu na velikost a vliv vzdělávacích a programových center existuje vždy mezi školními a mimoškolními aktivitami přesah. Ve skutečnosti je pro jakýkoliv typ služby je spolupráce se školou životně důležitým aspektem úspěchu. To platí jak pro třídní činnosti rozšiřující se dále, tak pro aktivity, které začaly mimo školu a našly si cestu zpět. Také rodiny jsou nedílnou součástí jakéhokoliv úspěšného partnerství tohoto typu.

Názory na identifikaci nejchytřejších dětí a následnou vzdělávací praxi tvoří základ všech forem jejich vzdělávání. To se může pohybovat od extrému k extrému, i v rámci jedné geografické oblasti. Ve skandinávských zemích se nadaní v podstatě neidentifikují a nejsou jim poskytovány žádné speciální služby. Ale standard základního vzdělávání je extrémně vysoký a proporčně k jejich velikosti tyto země produkují stejný počet kreativně nadaných dospělých jako země ostatní. Zdá se, že pro sebe zvolily správnou cestu. V USA jdou miliony dolarů na podporu programů pro nadané, a přestože proporčně neprodukují méně světových hvězd, jen stěží lze odhadnout, nakolik vděčí těmto programům za svůj úspěch.

Naneštěstí využití vědeckých důkazů jako základ jakéhokoliv vzdělávacího kroku je méně než pravděpodobné. I přes usilovné studium literatury a rozhovory s odborníky jsem dosud nenašla jediné vědecké srovnání mimoškolních programů, ať již multikulturně nebo v rámci jedné země. Nenašla jsem ani srovnání mezi dvěma aspekty daného programu. Je tedy těžké říct, který typ služby by byl nejvhodnější a nejeefektivnější v jakékoli dané situaci. Proběhla řada porovnání mezi různými přístupy z hlediska mezinárodních soutěží a mezinárodním vědeckým pokrokem a ekono-

mickým úspěchem. Vzhledem ke kulturním rozdílům je extrémně obtížné provést řízený pokus vzhledem k relativní hodnotě každého typu služby v různých podmínkách. Proto by nebylo moudré kopírovat jakoukoliv aktivitu přímo z jedné kultury do druhé bez zohlednění nevyhnutelných rozdílů prostředí a mentality. Výsledky jsou samozřejmě závislé také na entusiasmu, organizaci a penězích vložených do systémů.

Není překvapením, že pečlivě vybrané, chytré a zanícené děti se naučí více ve speciálním obohacujícím programu než ty, které jej nezažily. Bylo by zvláštní, pokud by tomu tak nebylo. Proto přímé srovnání výsledků mládeže, která navštěvovala určitý systém, a těch, kteří jej nenavštěvovali, nám neříká, že poskytl nejlepší možnou metodu rozvoje nadání a talentu. Navíc způsob, jakým jsou mladí pro jednotlivé aktivity vybíráni, ovlivní výsledky. Protože každý výběr obsahuje určité množství nevyhnutelných chyb a předsudků, klíčem je flexibilita.

Novým trendem v celém světě je poskytnout přístup k vysoce podnětným možnostem co největšímu počtu jedinců, aby nebyl odmítnut žádný zapálený žák, aniž by danou službu okusil. Některé z nejzajímavějších mimoškolních programů, jako např. americké renesanční kempy, jsou navrženy pro celé rodiny spíše než pro nadané a talentované, nicméně stále poskytují vzdělávací prostředky a podporu jakýmkoliv zájmům. Změny ve vyhlídkách na mimoškolní vzdělávání nadaných a talentovaných získávající vliv po celém světě jsou shrnuty v této zprávě.

Trendy v mezinárodním mimoškolním vzdělávání nadaných a talentovaných
Politické změny
Nahodilé služby ⇨ Daný rámcový program
Ku prospěchu nadaných ⇨ Ku prospěchu systému jako celku
Další školní aktivity ⇨ Flexibilní přístup
Změny v provizích
Nahrazující školu ⇨ Doplnující školu
Menší výběr ⇨ Větší, dětmi vedený přístup
Málo používané prostředky ⇨ Kreativní využití prostředků
Neadekvátní prostředky ⇨ Využití místních / národních zdrojů
Nestrukturovaný čas prázdnin ⇨ Strukturované obohacování

1.1. Britsko-americké srovnání

Vzdělávací instituce jsou součástí investice každé kultury do budoucnosti a jsou ovlivněny demografií, ekonomikou a technologickou úrovní. Celkem vzato britský pohled směřuje na západ od USA přes Atlantický oceán, což je důvod, proč tato zpráva věnuje zvláštní pozornost britsko-americkému srovnání. Hlavní rozdíly v jejich přístupech ke vzdělávání nadaných a talentovaných jsou shrnuty níže.

1.1.1. Kdo je nadaný

V USA rozšířené vyhledávání talentů normálně vybere úzký okruh studentů pro programy zaměřené na nadané, který je založen na nejlepších výsledcích v testech 1% - 5%. Tento úzký přístup ne vždy vyhovuje britskému pojetí nadání, kde je, jak se zdá, „přirozenější“ širší koncept pojímající okolo 20-25% populace. Toto je procento doporučené ve zprávě Vzdělávacího a pracovního výboru britské vlády z roku 1999, a je nejčastěji používáno pro výběr na gymnázia. V praxi se zdá, že učitelé preferují toto procento, využívají jej obvykle k zaměření nebo určení schopností. Na základních školách, kde je vybráno pět až šest žáků ze třídy, takto vytvářejí skupinu těch nejlepších.

1.1.2. Sociální podmínky

Dokonce i dnes je v Británii výrazně viditelnější vztah mezi vlivem sociálních tříd a studijními výsledky než je tomu v USA. Jak zjistila Freemanová (2001) ve své 27leté studii, vliv sebepojetí může být silný a může zapříčinit, že někteří mladí zrazují sami sebe od vzdělávání vyšší úrovně. Anglická akademie pro nadanou a talentovanou mládež chce nabídnout výhody všem schopným dětem bez ohledu na sociální zařazení, proto přijala za své zmiňované širší britské pojetí pro přijímání nadaných a uznala tak, že existuje prostor pro různé služby.

1.1.3. Vzdělávání

Standards výsledků. V Británii jsou vzdělávací standardy obecně vysoké a neustále stoupají, jak jsou aplikovány moderní strategie. Ať již jsou či nejsou intelektuální potřeby všech potenciálně nadaných naplňovány, pracovití žáci v dobrých školách se budou obecně cítit zaměstnaní, zapřáhnutí a stimulováni. To je méně pravděpodobné ve Spojených státech, kde, jak ukazují mezinárodní srovnání, děti v normálních školách

dosahují často nižšího skóre. Zde je pravděpodobně větší potřeba zachránit nejchytřejší děti z méně než uspokojivého školství, než jak je tomu v Británii.

Diverzita nabídky služeb. V Británii je relativně více středních škol (státních i soukromých) než v USA, které vyžadují práci na vysoké úrovni. Z takových škol se mnozí rodiče snaží dostat své děti na prvotřídní univerzitu a další aktivity jsou více než jen doplnění základů na rozdíl od potenciálně nadaných s menší vzdělávací podporou. Zdá se, že vliv sociálních tříd vyžaduje širší hledání a více otevřený přístup jako doplnění výběru již vysoce úspěšných.

Technologie. Zajímavým znakem britského vzdělávání, ve srovnání s americkým, je rapidně expandující využívání informačních a komunikačních technologií (ICT). A to napříč různými funkcemi: rozvoj obecných dovedností, obsah předmětu, multimediální zdroje, interaktivní hodnocení, komunikace a rozvoj učitelů. Tento rozvoj zvyšuje potenciál pro učení se a řešení problémů na vysoké úrovni. Akademie více než CTY plánuje využívat těchto možností.

Diferenciace. Během posledních desítek let byla hlavní příčinou růstu ve vzdělávání v Británii diferenciace ve výuce, která má zlepšit učení nadaných v normální třídě. Diferenciace zahrnuje sofistikovanou diagnostickou práci, jako analýzu individuálních učebních stylů žáků, obsah a úroveň výuky a zlepšené použití hodnocení a individuálních cílů. Přestože většina výzkumů vychází z USA, zdá se, že je mnohem více využívána v Británii, na rozdíl od běžné americké strnulé výuky, kde se všechny třídy učí stejným tempem a na stejné úrovni.

Pohlaví. V Británii akademické výsledky nadaných dívek ve školách převyšují výsledky nadaných chlapců téměř ve všech oblastech studia a ve všech věkových kategoriích. To je také stále častější v celé Evropě a Austrálii. Důvody jsou dva: větší důvěra žen ve vlastní schopnosti a změny ve stylu a obsahu kurikula a hodnocení (podrobnosti viz Freemanová, 2003).

V USA je obrázek poněkud jiný, např. v matematice, přírodních vědách a odborných (mužských) kvalifikačních škálách „talentovaní“ 17letí chlapci uspěli v horních 10% 8 - 10x častěji (Hedges, Nowell, 1995). V mnoha testech se žádné ženě nepodařilo dosáhnout výsledku v horních 3%. Nicméně výzkumníci zjistili, že talentovaní chlapci významně zaostávají v dovednostech gramotnosti, a to až o jeden a půl roku. Usoudili, že existují výrazné rozdíly ve vrozených schopnostech mezi chlapci a dívka-

mi napříč umělecko-vědeckým dělením. Další americká práce, jmenovitě Benbow a kol. (2000), zjistila stejné „významné rozdíly v pohlaví“ ve schopnostech matematického uvažování, které jsou podle nich dlouhodobě neměnné. I v tomto případě došli výzkumníci k závěru o genetickém matematickém naklonění ve prospěch chlapců.

Winner (1996) uvádí, že když dívky začnou studovat v USA, jsou identifikovány ve stejné proporcii jako chlapci pro nadané programy, ale jak stárnou, dojde k výraznému poklesu v počtu dívek. Přestože dívky tvoří polovinu nadané populace v mateřské škole, srazí se tato proporce na méně než 30% na nižší střední škole a ještě níže na střední škole. Tento šokující rozdíl v pohlaví neočekáváme v přijímání na Anglickou akademii pro nadanou a talentovanou mládež.

2. PRAKTICKÉ PROBLÉMY SPOJENÉ S MIMOŠKOLNÍMI AKTIVITAMI

2.1. Problémy s výběrem

První překážce, které musíme čelit při mimoškolních aktivitách, je téměř vždycky výběr – ať již učiteli, testy, vrstevníky, odborníky nebo jejich kombinací.

2.1.1. Výběr učitelem

Volba učitele, které děti by měly být vybrány pro další výuku navíc, je zcela určitě limitována tím, co a kolik je v nabídce. Bohužel zatím není trendem dokladovat výběr učitelů (viz první část publikace a Freemanová, 1998). Dokonce i v USA se procento dětské populace identifikované učiteli jako nadané liší mezi státy od 5% do 10% (OERI, 1993), jinde je tento rozptyl ještě větší. Navíc, vedení poskytnuté vzdělávacími úřady bude mít určitý vliv na volbu učitele. To může být zcela nesprávné stejně jako Dotazník osobnostního růstu pro nadané děti, viz níže (Northamptonshire County Council, 1994, str. 15, převzato z George, 1992), který nepředstavuje jediný rys, který by měli učitelé hledat.

„Preferují přátelství se staršími žáky nebo dospělými.

Výrazně sebekritičtí.

Neschopni navázat dobré vztahy s vrstevníky nebo učiteli.

Emocionálně nestabilní.

Nízké sebevědomí, stažení do sebe a někdy agresivní.“

Nedostatek základních informací a špatná interpretace teorie, jako např. Teorie mnohočetných inteligencí (autor Howard Gardner - u nás vyšlo v Portálu, 1999 – pozn. editora), může také způsobit chyby při výběru. Nezdá se moudré poskytnout učitelům absolutní autoritu při rozhodování o směru vzdělávání žáků, protože jejich volba není vždy dostatečně spolehlivá. Dokonce i dvoufázový postup při volbě učitelem s následnými testy by měl být pečlivě sledován, protože počáteční výběr učitele může být poněkud zkreslený. A navíc ... mnozí učitelé mohou být velmi vnímaví při označení a péči o talent, což jiní být nemusí.

2.1.2. Výběr podle výsledků

Toto je pravděpodobně nejčastěji využívané kritérium při výběru nadaných dětí po celém světě. Zde jsou plusy a mínusy:

Možné nedostatky výběru podle výsledků:

- Časné zaměření vzdělávání může omezit možnosti
- Děti si mohou přát změnu zaměření kurzu
- Vysoký tlak na akademické výsledky může omezit kreativitu
- Sebepojetí dítěte může ovlivnit např. převzetí role „nadaného“
- Sociálně dělící
- Ztráta vyrovnaných výsledků vlivem např. pohlaví a sociálně-ekonomického statutu
- Nevhodně odmítnutí mohou ztratit šanci na vhodné vzdělávání a životní šance.

Možné výhody výběru podle výsledků:

- Stimul od stejně schopných jedinců
- Zvýšená motivace
- Pravděpodobně lepší učení
- Menší studijní skupiny
- Menší akademická frustrace
- Rodiče mohou být více začleněni
- Nejlepší známka budoucích výsledků jsou současné výsledky

2.1.3. Výběr podle inteligence

Neexistuje dostatek důkazů k novým interpretacím inteligence, což vyžaduje určitou pečlivost, pokud mají být využity jako modely pro výběr a služby. Např. Gardnerova teorie mnohočetných inteligencí by mohla bránit potenciální výtečnosti, jestliže je dítě zařazeno do špatné „inte-

ligenční“ skupiny. Odpověď, které se mi dostalo, když jsem pátrala po dokumentaci Gardnerových mnohočetných inteligencí z centra Projektu Zero, byla zajímavá:

„Děkuji za Váš zájem o práci Projektu Zero. Máme oddělení publikací, které naleznete na naší webové stránce <http://pzweb.harvard.edu> pod odkazem Produkty a Služby, bohužel nic podobného nemáme k dispozici. Obecně doporučujeme provézt průzkum disertačních / diplomových témat a prací v knihovně univerzity.“

I použití klasických forem inteligenčního testování pro výběr (např. Stanford-Binet a Wechsler), které je stále používáno v USA, vyvolává vážné pochybnosti. Např. ve věku 40 až 50 let, ani jediné ze vzorku 210 newyorských dětí vybraných do Hunter School pro nadané podle jejich výsledků IQ testů (průměrné IQ 157) nedosáhlo lepších výsledků, než jednotlivci, kterým se nedostalo tak širokého a bohatého vzdělání (Subotnik a kol., 1993). Výběr pouze podle IQ potírá vlivy osobnosti a motivace, které mohou být přinejmenším stejně tak významné v aktivování nadání pro dosažení výjimečnosti.

2.1.4. Výběr vrstevníky

Výběr nadaných dětí jejich věkovými vrstevníky může být pouze část širšího pohledu. Přestože jsou děti intuitivní, nejsou experti a mohou být jednoduše ovlivněny módou a popularitou.

V Montreálu F. Gagné (1995) požádal 4400 žáků, většinou ve schopnostně smíšených třídách, aby vybrali a zařadili čtyři spolužáky, o kterých se domnívali, že jsou nejlepší v konkrétní kategorii – intelektuální, kreativní, socio-afektivní a fyzické. Chlapci a dívky byli rozřazeni velmi rozdílně: chlapci byli nejčastěji vybíráni pro mužské vlastnosti jako fyzické, mechanicko-technické schopnosti nebo obchod, zatímco dívky byly vybírány pro jazykové, sociální dovednosti a umění. Přestože si výzkumníci byli vědomi stereotypů a tlaků ve vnímání rozdílů jednotlivých pohlaví, přijali názory vrstevníků jako doklad o skutečném nadání dětí a považovali tak jejich úsudek za správný. Nebyla však učiněna žádná srovnání s jakýmkoliv objektivním testem schopností ani se sebehodnocením dětí samotných. Pravděpodobnost, že spolužáci, zejména ti mladí, objeví skrytý potenciál, se zdá být malá. Řeklo by nějaké dítě: “Ano, můj kamarád je dobrý v aritmetice, kdyby dostal šanci, byl by skvělý?”

2.1.5. Vlastní výběr

Sami nadaní jsou aktivní částí procesu výběru v otevřených systémech. Ale skromné děti a děti ovlivněné očekáváními nižších sociálních tříd budou pravděpodobně potřebovat emocionální podporu, aby se viděly v nejlepším světle. To by měla být součástí učitelovy práce: dávat pozor, aby žádné dítě nezůstalo stát bokem kvůli limitujícím poměrům.

2.2. Neselektivní problémy v mimoškolních službách

Přenos.

Nemůžeme předpokládat, že co se naučíme v jednom prostředí, jsme schopni přenést do jiného. Montgomery (2001) upozorňuje, že „to může být dobré pro účastníky, ale postrádá to přenosnost.“ (str. 262) Většina aktivit prezentovaných jako „užitých“ pro nadané je spíše intelektuální sběr informací než přenositelný rozvoj kognitivních procesů a dovednosti řešení problémů. Takže zrychlení získávání znalostí nutně neznamená přínos pro studenta, kvůli rozdílu mezi hloubkovým učením a povrchním učením.

Výuka.

Mimoškolní výuka nadaných a talentovaných potřebuje od učitelů něco víc než znalosti a technické dovednosti. Osobnostní kvality, vždy nenahraditelná součást jejich výuky, se stávají velmi důležitými. Porozumění roli učitelů a samotná výuka je hlavní pro proces rozvoje talentu.

Role vysoce kvalitní výuky byla kritizována ve vztahu k rozvoji talentu (Ericsson, 1998). Musí být citlivá k úrovni studenta, poskytovat přímou výuku ke zvýšení této úrovně a také být doprovázena řádnou zpětnou vazbou a posílením, praxí šitou na míru a dokumentací výsledků. Pokud jsou učitelé schopni poskytnout tak kvalitní výuku, nebudou potřebovat pouze pedagogicky relevantní expertizu, ale znát obor tak dobře, aby vedli studenty k dosažení nových úrovní výsledků.

Zahrnutí učitelů do mimoškolního vzdělávání, které zabírá jejich volný čas, jim musí nabídnout smysluplnou odměnu. Stejně jako peněžní odměny učitelé taky ocení možnost učit kreativně a mít k dispozici dobré materiály, podle nichž budou učit. Slyšela jsem, jak učitelé říkají, že potěšení z práce s chytrými, zapálenými žáky jim přináší obrovskou radost a pocit, že jsou skutečnými učiteli.

Kreativita.

Kreativita je nezachytitelným faktorem v rozvoji nadání a talentu. Někdy padá za oběť pilného akademického učení, mnozí lidé s vysokým IQ nemusí být nutně kreativní (Sternberg, Lubart, 1995). Pohledy na kreativitu se vyvíjely po století od Freuda (potlačené touhy), přes Maslowa (sebeuplatnění) až po Rogerse. Výzkum se zaměřoval na teorie charakterů, které se orientovaly na kreativní osobnosti, jež jsou nezávislé, ochotné riskovat a osvobodit se od společenských konvencí. Tyto vlastnosti můžeme podpořit a rozvíjet tak, že dětem poskytneme „psychický souhlas“ k experimentování a chybování – to je něco, co nátlakové učební prostředí systematicky odmítá.

Emoce.

Role postojů v procesu rozvoje talentu byla vážně podceňována. Žáci potřebují touhu dosáhnout vynikajících výsledků, dokonce i v rozumných oblastech. Do určité míry rozumíme mechanismu vnitřní motivace a pojmu „plynutí“ (flow), termín Csikszentmihalyie (1982), ale je již méně jasné, jak je vytvořit. Jaký typ zkušeností je vhodný pro pohánění nadaných studentů v tomto směru? Otázka načasování je důležitá – kdy je student „připraven“ přijmout intenzivní možnosti a kdy je úsilí ztraceno, pokud není nabídnuto v době, kdy je žák připraven?

Vlastní iniciativa.

Vlastní zapojení do učení je také důležitou proměnnou ve výkonnosti. Mnoho z modelů popsanych v této zprávě, zejména vstup do otevřených kurzů, závisí na individuální iniciativě. V současné době tuto iniciativu vykazuje jen malá část mladých i na úrovni spojované s nadáním. Jaké strategie mohou nejlépe stimulovat aktivitu na straně nadaných, aby se posunuli na vyšší úroveň učení a kreativity?

Věk kdy začít program.

Časný start v mimoškolních vzdělávacích programech pro nadané je obvykle považován za důležitý, nicméně případové studie překypují příklady jedinců, kteří začali později a stali se světoznámými (Simonton, 1998). Zdá se, že existují významné proměnné v okolí, které nemůžeme ovlivnit. Z významných biografických dat je patrné, že kombinace talentu a kreativity potřebuje správné studijní podmínky v pravý čas, aby mohl růst. Nicméně pedagogové mohou pouze pečovat a doufat.

Tlak rodičů.

Existuje odůvodněný strach organizátorů amerických programů, že díky tlaku rodičů jsou někteří studenti, kteří nejsou skutečně nadaní, přijati do speciálních programů pro nadané (Merante, 1996). Z tohoto důvodu mají problémy s udržení tempa výuky a těm skutečně schopným odpirají výuku ve vhodném tempu a hloubce, neboť učitelé se snaží pracovat s celou skupinou.

3. VARIACE V MEZINÁRODNÍM MIMOŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Vzhledem k tomu, že mimoškolní vzdělávání není součástí normálního školního kurikula, není plánováno, vedeno nebo hodnoceno stejným způsobem, což může působit problémy při zjišťování vzdělávacích dopadů. Navíc, protože není povinné, musí být pro účastníky dostatečně atraktivní, aby kurz navštěvovali a dokončili jej. Kurzy mají obvykle rozšířit horizonty a mají obohatit základní vzdělávání. Bez ohledu na jméno mohou probíhat ve školní budově i mimo ni a může mezi nimi existovat velký přesah. Např. v rámci hodin, kdy je žák vyjmut z normálního školního dne, učitelé mohou vzít děti mimo školu.

Společnost se může podílet různými způsoby, jako publikum (na školní hře), poskytovatel zdrojů (školní minibus) nebo být zapojeni (poslouchat čtení malých dětí) nebo mohou rodiče vytvářet nezávislé mimoškolní vzdělávání pro své děti. Takové aktivity jsou téměř nekonečně různorodé, závisí na energii a zdrojích, které jsou jim dostupné. Nicméně všechny tyto aktivity mají stejný cíl – poskytnout dětem s vysokým potenciálem vzdělávací nadstavbu k tomu, co poskytuje škola.

Ve světě jsem viděla mnoho různých odborných služeb, např. ve slumových školách brazilského Favellas, kde papír, nůžky, barvy a prostory jsou vyčleňovány pro nejchytřejší děti v běžných školních hodinách i mimo ně, přestože učitelé mohou čekat měsíce na svou malou odměnu. Ve srovnání s tím některé opulentní severoamerické programy nabízí nejlepší a nejlépe placené učitele, mentory a praktické možnosti vybraným studentům. V afrických chýších jsem viděla chytré děti vybírané z hodin pro speciální hodiny v rudém prachu a v Německu jsem byla svědkem neuvěřitelně vysokých standardů výkonu vítězů otevřených soutěží. Každý typ služby může být úspěšný v rámci své kultury a prostředků.

Přestože je obtížné poukázat na souvislost mezi kulturními postoji země k nadání a celkovými výsledky mladých lidí, v komparativní PISA studii OECD (1999) zemí s nejúspěšnějšími mladými lidmi byly Finsko a Korea, které mají výrazně komplexní přístupy ke vzdělávání. USA, které má nejvíce rozvinuté aktivity v oblasti nadaných, dosáhlo mizivých výsledků. Výkony Británie byly vysoké, přestože skupině mladých lidí, kteří poskytli data, se dostalo pouze školního vzdělávání a doposud se jim nedostalo kontaktu se současnou iniciativou pro nadané. Mnoho závisí na celkovém standardu základního vzdělávání, které samozřejmě souvisí se standardy života a možnostmi pro individuální rozvoj.

Když jsem se pokoušela vnést pořádek do velké kolekce světové nabídky mimoškolních programů, zdálo se mi, že existuje výrazný propad v přístupu k nadaným a talentovaným dětem, což ovlivňovalo jakoukoliv službu, které se jim může dostat. Zdá se, že je to kvůli následné kulturní dichotomii /rozdělení světa na dvě polokoule – pozn. editora/. Každá polovina zeměkoule vnímá svůj pohled jako univerzální „pravdu“.

Západní pohled – pouze některé děti jsou nadané

Přibližně 150 let se na západě předpokládalo, že lidské vlastnosti jsou ve velké míře vrozené, jsou ve velké míře geneticky podmíněny a spadají do měřitelného spektra. Takže měřené schopnosti by bylo možné prezentovat lineárním způsobem, buď jako přímkou nebo Gaussovu křivku, tak jak ji známe, v popisu rozdílů v IQ. Současně vše, co člověk potřebuje, aby identifikoval nadané, je vymyslet jak nejlépe měřit schopnosti, vybrat vysoký hraniční bod a vybrat ty, kteří dosahují lepších výsledků. Většina západní péče o nadané a talentované dnes stále pokračuje v měření tímto způsobem, včetně současného plánu britské vlády, kdy učitelé na každé střední škole vybírají nejlepších 5% jako nadané a talentované pro speciální služby. Jestliže má existovat hraniční bod, musí existovat související sada kritérií, ze kterých budeme vycházet. To je hlavní myšlenka a praxe v USA, v zemi, která produkuje nejhojnější a nejvlivnější výzkum.

Východní pohled – téměř všechny děti jsou nadané

Na Dálném východě jsou jako dominantní chápány vlivy prostředí, takže učitelovo chování je důležitým aspektem budoucnosti dítěte. Každé dítě se rodí se stejným potenciálem, hlavní rozdíl mezi jednotlivci je

ve stupni vývoje. Do velké míry je pokrok a úspěch v silách každého dítěte (a učitele) na základě pilné práce.

Pět hlavních stylů mimoškolních služeb pro nadané a talentované je popsáno a porovnáno níže.

3.1. Styl nabídky služeb

3.1.1. Vyhledávání talentů

Vyhledávání talentů vybírá vysoce výkonné děti všech věkových skupin za pomoci testů, které vyústí v lineární míru tak, že můžeme využít vysoký hraniční bod k určení nadaných a talentovaných, kteří skórují výše. Tato hledání jsou převážně americká, ale probíhají také v Německu, Austrálii, Izraeli a v dalších zemích. Model předpokládá, že některé děti jsou od narození schopnější než jiné děti, tato schopnost je měřitelná tak, aby pro její aktualizaci bylo poskytnuto vhodné vzdělávání. Výhody jsou, že dětem, které to dotáhnou do kurzů a letních škol, je poskytnuto různé a stimulující vzdělávání na vysoké úrovni a přijetí může vést ke zlepšení životních šancí. Učitelé jsou obvykle velmi dobře placení za to, že se vzdávají svých prázdnin ve prospěch letní školy a tvrdí, že si velmi užívají nadšení z učení na vyšší úrovni.

I když je věnován prostor pro neodhalený potenciál, vyhledávání nadaných se neubrání disproporcím různých skupin v populaci. Např. technické kurzy ve Spojených státech jsou někdy zcela zaplněny chlapci východoasijského původu. Mladí, kteří mají možná stejný potenciál, nemusí uspět u testů nebo je vůbec nechtějí podstoupit. Opomenutí zájemci mohli pravděpodobně uspět stejně dobře, pokud by jim byla poskytnuta stejná služba jako těm, kteří byli přijati. Vyhledávání talentů a letní školy ve velké míře závisí na penězích, darovaných nejen štedrými soukromými dárci, ale také rodiči. V Kanadě a Nizozemí vyhledávání talentů začalo, ale neuspělo právě kvůli nedostatku finanční podpory.

Nikdy nevyvstala výrazně viditelná a okamžitá vlna zvýšené národní výkonnosti z těch mnoha tisíců mladých Američanů, kteří prošli zmiňovanými programy od 30. let minulého století. Vzhledem k tomu, že nikdy nebylo provedeno srovnání programů, nemůžeme vědět, které aspekty vzdělávání na základě vyhledávání talentů jsou nejlepší nebo nejvhodnější pro danou společnost. Výstupy jsou ale zkrácené, protože v kurzech stále převažují děti motivované a z dobrého sociálního prostředí a výsledky jsou důsledkem služeb právě pro ně.

Přehled vyhledávání talentů:	
Princip:	Vysoce výkonní mladí vybraní pro další vzdělávání na základě doporučení učitelů, portfolií a testů.
Hlavní země:	USA, Německo, Austrálie, Izrael.
Předpoklady:	Nadané děti můžeme identifikovat a poskytnout jim vhodnou péči.
Výhody:	Vybraným jedincům se dostane kvalitního dalšího vzdělávání alepší se jim životní šance.
Nevýhody:	Mohou opomenout mladé stejného potenciálu. Drahé na studenta. Ne vždy reprezentativní s ohledem na populaci.
Výsledky:	Obtížně specifikovatelné. Nejasné díky velkému procentu majetných studentů. Žádné srovnání programů.

3.1.2. Vlastní výběr jako služba

Hlavním principem Dětských paláců je předpoklad, že zájem dětí společně s možností jim umožní vyniknout. Paláce jsou rozšířené a populární v Číně, jsou to místní centra, kde se dětem může dostat obohacení a učení na vyšší úrovni. Model závisí na motivaci dítěte k úspěchu (Freemanová, 1998). Palác může být prostě velký dům s místnostmi nacpanými aktivitami nebo několikapatrová účelová budova, která slouží tisícům dětí o víkendech, např. Dětský palác v Pchjongjangu byl založen v roce 1954 a v posledních letech pojal 100 000 studentů každý rok, zatímco Shanghajský Dětský palác, který jsem navštívila, byl malý a rodinný.

Paláce jsou volně přístupné všem: při vstupu nejsou děti testovány, a proto není žádné z nich odmítnuto. Ti, kteří chtějí povznést vybranou studijní oblast, musí podepsat smlouvu o počtu hodin, které navštíví. Pokud je nenavštěvují (bez uvedení důvodu), nemohou pokračovat. Někteří docházejí léta a dosáhnou ohromujících standardů ve své studijní oblasti. Normální učitelé jsou za tuto práci zvláště placení, ale ne dostatečně. Mnozí mi řekli, že to dělají proto, že jim toto „skutečné“ učení činí velké potěšení. Důkaz jejich efektivity je obtížné kvantifikovat, přestože úspěchy Číny v mezinárodních soutěžích, intelektuálních a sportovních, jsou skvělé, zejména s ohledem na fakt, že se stále jedná o chudou zemi.

Dětské paláce v Číně jsou fungující a integrální součástí vzdělávání, poskytují mimoškolní aktivity v oblasti umění, přírodních věd, technologie atd. (Coles, 2002). Nabízí náhodná setkání, kluby, hodiny a letní kempy, se silným důrazem na vysokou kvalitu učitelů a studijních možností.

Přehled služby „Vlastní výběr“:	
Princip:	Služba otevřená všem zájemcům a učení vedené dětmi umožňuje výjimečnost.
Hlavní země:	Čína, bývalý Sovětský svaz, Nový Zéland, Izrael.
Předpoklady:	Zájmy dětí ve spojení s příležitostí umožňují vzniknout výjimečnosti.
Výhody:	Žádné dítě není omezeno testy nebo penězi. Mnohé možnosti již dostupné.
Nevýhody:	Bez smluvené organizace, služba může být nepravidelná. Děti mohou mít zábrany přihlásit se.
Výsledky:	Obtížné vymezit, ale úspěchy Dálného východu v mezinárodních soutěžích jsou vynikající a stále rostou.

3.1.3. Pilná práce

V Japonsku se domnívají, že všechny děti na prvním stupni mají stejný potenciál, takže rozdíly v jejich výkonnosti jsou způsobené jejich pilnou prací a kompetencemi učitele. Potenciální dlouhodobá odměna za pracovitost, kterou tyto malé děti musí prokázat, je ve výběru střední školy, umožňující vstup na univerzitu, následovaný dobrou kariérou – a dobrou penzí. Je dokonce možné, že tento styl učení zvyšuje skóre IQ japonských dětí, které narůstá společně se zlepšováním akademických stupňů (Flynn, 1991).

Téměř ve všech mezinárodních srovnáních byly výkony žáků základních a středních škol ve východní Asii skvělé, dosahovaly dokonce nejlepších výsledků.

V TIMMS studii (1999): „čtyři nejlepší země ze 41 účastníků v matematice a tři nejlepší země v přírodních vědách byly z východní Asie (Stevenson a kol., 2000, str. 167). Nicméně východoasijské děti nevykazují žádnou speciální předčasnou zralost v matematice během předškolních let; jejich růst k úspěchu začíná až ve škole. Tyto excelentní výkony se netýkají ani několika nejlepších jedinců jako na Západě: celkové standardy výkonu jsou excelentní – a neustále rostou.

Přehled „Pilné práce“:	
Princip:	Úspěch závisí na pilné práci dítěte a učitele.
Hlavní země:	Japonsko, Korea, Taiwan, Singapore.
Předpoklady:	Každé dítě začíná se stejným potenciálem.

Výhody:	Dítě, učitel a rodič mají spolupracovat, podporováno výsledky výzkumů.
Nevýhody:	Tlak a pracovní zatížení dítěte může být tak velké, že narušuje kreativitu a volný čas dítěte a způsobuje úzkosti dětem a rodičům.
Výsledky:	Vzdělávací průzkumy ukazují, že úspěch Dálného východu je skvělý.

3.1.4. Soutěže

Soutěže samy poskytují jedinečný vynikající typ univerzálních mimoškolních aktivit pro nadané, přestože tak nejsou vždy vnímány. Jsou relativně jednoduché na administraci a organizaci a mohou být přístupné velkému počtu dětí, ale současně diferencované tak, aby vyhovovaly jakékoliv úrovni schopností. Přestože se na první pohled můžou zdát pasivní tím, že využívají pouze toho, co již existuje, jsou ve skutečnosti aktivní stimulací a podněcováním talentů v mnoha oblastech. Protože mohou aktivovat a posílit vztah k předmětu, zlepšují znalosti a dovednosti. Boj s úkoly soutěže zlepšuje schopnosti pracovat autonomně při zkoumání, experimentování, řešení problémů a vytrvalosti.

Přehled soutěží:	
Princip:	Ceny ve formě např. letních škol, vzdělávací zahraniční cesty a/ nebo vstupu na nejlepší univerzity jsou nabízeny mladým, kteří jsou vybráni (obvykle odborníky) jako nejlepší v dané oblasti v jejich věkové skupině.
Hlavní země:	Německo a východní Evropa, ale soutěže můžeme najít po celém světě a ve všech oborech.
Předpoklady:	Děti, které jsou talentované, jsou také připravené a zanícené do soutěžení.
Výhody:	Soutěže jsou otevřeny všem a atraktivní ceny a vysoká prestiž přitahují mladé.
Nevýhody:	Nikdo se nestará o předchozí příležitosti k učení, takže děti z chudých poměrů jsou handicapované. Mladým, kteří jsou více introvertní, jsou odpírány výhody dalšího vzdělávání, které by mohli vyhrát. Svou povahou, stejně jako Vyhledávání talentů, jsou soutěže vysoce výběrové, takže stejně schopným jedincům, kteří nezávítězí, se nedostane další pomoci. Zajíímají více chlapce než dívky.

Výsledky:	Standardy mohou být neobyčejně vysoké. Ceny pro vítěze mohou poskytnout významnou pomoc individuálním kariéram, jak je patrné v ruských hudebních soutěžích nebo mezinárodních šachových šampionátech.
-----------	--

3.1.5. Dobrovolnické služby

Rodiče jsou obvykle první dospělí v životě dítěte, kteří si všimnou talentu dítěte. Chytré děti mohou těžit z doplňkových aktivit organizovaných rodiči, které mohou vést sami nebo zaměstnat odborníka. Přestože pro mnoho rodičů může být samostatná práce pro jejich chytré děti obtížná. Pokud hledají profesionální pomoc a radu od pediatrů, učitelů, školních psychologů nebo výchovných poradců, jsou někdy konfrontováni s ignorancí a předsudky o nadaných a talentovaných dětech a obvinění, že jsou příliš „ctižádostiví“ rodiče.

Rodičovské služby jsme do této zprávy začlenily, protože jsou tak mezinárodně rozšířené, přestože nejsou soustředěné jinak než lokálně a variace v místních aktivitách je tak široká jako mezi jednotlivci, kteří je organizují. Rodiče vysoce nadaných dětí v mnoha zemích založili svépomocné skupiny ve formě asociací, které poskytují mimoškolní aktivity profesionálněji.

Přehled „Dobrovolnických služeb“:	
Princip:	Angažovaní dospělí poskytují další vzdělávání chytrým dětem.
Hlavní země:	Téměř kdekoliv ve světě.
Předpoklady:	Vzdělávací systém neposkytující adekvátní vzdělávání nadaným a talentovaným.
Výhody:	Přístup k aktivitám obvykle otevřený. Tlak k pozitivním změnám v národních systémech. Vliv na pozitivní změny národních systémů.
Nevýhody:	Obvykle v nesouladu se školami. Nezajímá se o děti, jejichž rodiče nejsou členy. Služby mohou být amatérské.
Výsledky:	Kvalita a výsledky nejsou známy.

4. HLAVNÍ CENTRA

Tento výběr hlavních center se zaměřuje na popis únosného počtu center. Současně chce zdůraznit myšlenky využívané v ostatních typech služeb, které jsou více rozšířené nebo mají nižší status. Hlavní centra mimoškolního vzdělávání nadaných a talentovaných jsou běžně podporována univerzitami, vládami a dobrovolnickými nebo charitativními organizacemi. Kde se na službě podílí univerzita, není neobvyklé, že je spojena s vládou, zapojuje v nějaké formě charitativní organizaci v oblasti financí, přestože univerzitní statuty ovlivní to, co se bude dělat.

Navíc rozmístění specializovaných center pro mimoškolní vzdělávání nadaných a talentovaných ve světě se liší od čtených po žádné. Kvalitní mimoškolní služby neprobíhají vždy v uznávaných centrech, ale jsou dostupné v místní komunitě.

4.1. Rozdíly v rámci jedné geografické oblasti:

Austrálie a Nový Zéland.

V některých australských státech (jmenovitě Viktorie a Nový Jižní Wales) jsou služby štědré a často poskytovány vyhledáváním talentů, zatímco v jiných (např. Queensland), postoj k myšlence nadání jako elitářství zabránil vzniku jakékoliv služby. Nicméně relativně blízka novozélandská vláda poskytuje hojné mimoškolní možnosti celonárodně. Různé služby jsou obvykle dostupné na základě volného vstupu spíše než na základě jakéhokoliv výběru.

Japonsko a Čína.

V Japonsku neexistuje žádná specializovaná mimoškolní služba, přestože stovky Juku škol fungují jako instruktoři pro školní typ učení po škole. Až do konce střední školy je se všemi žáky zacházeno na základě předpokladu, že mají stejný potenciál, přestože střední školy již vybírají zkouškami na akademické a odborné směry. Samy školy jsou řazené a stupňovité. Jako kontrast funguje extrémní Čína, kde rozšířené Dětské paláce fungují vedle další specializované formy vzdělávání a nejnadanější děti se mohou účastnit specializovaných hodin, včetně předčasného vstupu na univerzitu.

Izrael a arabský a africký svět.

Izrael má nejen vládní ministerstvo pro nadané a talentované, ale nabízí rovněž široké spektrum služeb celonárodně. To zahrnuje specializované školy, otevřené kurzy a výběrové vzdělávání po škole. Existují zájmová centra obohacování jeden den v týdnu a mimoškolní obohacování po škole, kterých se účastní tisíce žáků. Fungují také letní školy pro nadané, zejména v přírodovědných disciplínách, jako na Weitzmannově institutu. V arabském a africkém světě neexistuje téměř nic. V obou případech se zdá, že mají kulturní averzi k pojetí nadání v světském významu slova.

Evropa.

Severské země nenabízejí svým nejschopnějším jedincům téměř nic jako speciální vzdělávání, přiklání se k inkluzivnímu a rovnostářskému přístupu ve vzdělávání, kterému dominuje všeobecné vzdělávání. Východoevropské země, zejména země bývalého Sovětského svazu, se tradičně věnovaly dětem identifikovaným v raném věku jako potenciálně nadané a talentované, jmenovitě ve sportu, hudbě, matematice a šachách. Ve střední a jižní Evropě se hnutí za speciální vzdělávání pro nadané a talentované pomalu formuje.

USA a Kanada:

Američtí rodiče ročně utratí miliony dolarů, aby podpořili různé druhy nadání svých dětí ve specializovaných kempch a mimoškolních aktivitách. V USA existují tisíce iniciativ, některé označované jako pro nadané, jiné nikoliv, ale obecně je dostupné velké množství možností. Přestože však některé státy přijímají speciální potřeby nadaných, jiné tak nečiní. Kanada se podstatně méně zajímá o nadání a má výrazně méně iniciativ: ve skutečnosti, některé jsou zavírány pro nedostatek podpory.

Obavy při výběru hlavních center pro mimoškolní aktivity

Aktivity širokého záběru.

Mimoškolní služby jsou pouze jedním z aspektů práce center pro nadané a talentované žáky. Vedou také výzkum (normálně při své práci), profesní rozvoj učitelů a podporují školní nabídku. Většina nabízí směs těchto aspektů. Neboť se tato zpráva zabývá mimoškolními programy,

nezdůrazňuje centra, která mohou být dobře známá, ale která se zaměřují na výzkum a profesní rozvoj učitelů.

Mimo centra.

Výraz „centrum“ může být limitující k zahrnutí hodnotné práce, kterou organizuje stát a místní úřady a je rozšířena napříč vzdělávacím systémem. Přestože můžeme centrum identifikovat jako fyzický a organizační celek, když je umístěná v rámci organizace jako např. katedra v rámci univerzity, z pohledu uživatele je důležitá především nabídka sama. Jestliže je nabízená služba cenná, jen málo uživatelů bude pátrat po legislativních strukturách, vládních opatřeních nebo financování. Z tohoto důvodu pojem „centrum“ byl interpretován jako souhrn hlavních schémat organizovaných služeb, které jsou důležité globálně bez ohledu na to, zda jsou vytvořené jako výrazné celky.

Rozdíly ve výběru.

Účastníci programů se liší od extrému k extrému. Zatímco někde vybírají pouze horní 1% podle schopností, jiní umožňují vstup téměř každému, kdo projeví zájem to zkusit. Nicméně výzkum úrovně schopností účastníků otevřených služeb ještě nepřinesl výsledky. Existuje také celá řada variant mezi těmito extrémy. Přestože otevřená služba není doslovně centrem, byla zařazena do této studie, protože se jedná o hlavní formu služeb a ukázala jinou cestu k světové výjimečnosti.

Velikost populace.

Absolutní počet žáků účastnících se programu je jedním z kritérií důležitosti. Počty závisí na délce existence programu, jeho popularitě, financování a velikosti populace, ze které čerpá. Nicméně i tam, kde jsou počty účastníků relativně malé a program je důležitý v kontextu národního vzdělávacího systému, může být také uznán za významný.

Faktory ovlivňující rozmístění hlavních center:

- Kulturní názory na nadání
- Ekonomický rozvoj
- Velikost země
- Struktura vzdělávacího systému
- Standardy vzdělávání
- Nabídka služeb pro nadané děti mimo školu

4.2. Vybraná hlavní centra

Následující centra byla vybrána jako hlavní mimoškolní centra pro nadané a talentované celosvětově (včetně Velké Británie). Níže uvedené stručné souhrny jejich činnosti jsou velmi zjednodušené a určitě neobsahují celou šíři a komplexnost jejich práce.

4.2.1. Model vyhledávání talentů

Základním rysem vyhledávání talentů, které dominují americké nabídce, je, že učitelé nejprve označí určité děti za vhodné pro daný program. Tento krok je pak následován výběrem na základě výsledků testů. Vítězům jsou nabídnuty letní a jiné intenzivní kurzy v malých skupinách a výtečných podmínkách, předmět je představen na vyšší úrovni než v běžných školách. Mají sociální program, ale ti kteří nezapadají, jsou jednoduše posláni domů.

Nejprominentnějším příkladem této formy je Centrum pro talentovanou mládež (Centre for Talented Youth – CTY) na Univerzitě Johnse Hopkinse. Stalo se také vzorem pro Anglickou národní akademii pro nadané a talentované (English National Academy for Gifted and Talented Youth), se kterou má CTY formalizovaný vztah. CTY rozvíjí další mezinárodní aktivity jako např. na Bermudách či ve Španělsku.

Tento model je provozován také mnoha dalšími institucemi v USA, jmenovitě především pěti, které spolupracují se CTY – Dukeova univerzita (Talent Identification Program, TIP), Northwesternská univerzita, Univerzita v Denveru, Arizonská státní univerzita a Kalifornská státní univerzita v Sacramentu. V této kooperativní snaze každé centrum pokrývá vybranou skupinu států jako svůj region pro Vyhledávání talentů. Přestože jsou na sobě teoreticky nezávislé, účastníci z jednoho regionu se mohou přihlásit do jiného programu. Další univerzitní centra nabízejí stejně intenzivní akademické programy, např. Univerzita Západní Kentucky, Univerzita Jižní Mississippi, Northwesternská státní univerzita a Jižní metodistická univerzita.

Mezi centry Vyhledávání talentů CTY na Univerzitě Johns Hopkins nabízí nejširší spektrum služeb. Účast je rozšířena nerovnoměrně napříč entickými skupinami. Orientální Američané např. Korejci a Číňané

jsou pravděpodobně začleněni nejvíce, přibližně 40%, stejně jako židovské děti. Účast bílých Američanů se naopak pohybuje pod hranicí, stejně jako u černých Američanů. Nedávno proběhla druhá vlna začleňování níže skórujících dětí (okolo nejvyšších 5%), aby se zapojily některé z méně zastoupených skupin. Kurzy pro tyto studenty jsou na adekvátně nižší úrovni.

Poplatky účtované rodičům účastníků se liší mezi jednotlivými typy služeb a podle povahy programu. Většina organizací nabízí několik stipendií pro potenciální účastníky, kterým by jinak v účasti zabránily finanční problémy. V CTY v roce 2001 platili účastníci 25\$ až 75\$ za testy a poté obvykle 1045\$ za třítydenní denní program nebo 2260\$ za třítydenní residenční program, přestože mnoho poplatků dosáhne 3000\$ hranice. Navíc dálkové studijní kurzy jsou dostupné za 490\$ za tříměsíční setkání. Příjem CTY byl v roce 2001 26 mil. \$, skládajících se z 23 mil. \$ za poplatky, 2 mil. \$ jako dary a 1 mil. \$ z dalších zdrojů. Náklady zahrnovaly 18 mil. \$ náklady na provoz programů, 3 mil. \$ na pomoc studentům a 4,5 mil. \$ na administrativní agendu.

4.2.1. Příklady modelů vyhledávání talentů

Název	Centrum pro talentovanou mládež (CTY), Univerzita Johnse Hopkinse
Země	USA
Nabídka služby	Široké spektrum leních školních programů, akademických konferencí, dálkové vzdělávání a související testování. Často na vysoké úrovni vzdělávacích možností, a to včetně ubytování.
Přístup	Úvodní vyhledávání talentů provedeno učiteli a následováno výsledky testů. Hraniční body používány pro různé úrovně služeb.
Účast	Přibližně 25 000 ročně
Poplatky	Vysoké až 3000\$ za třítydenní kurz
Organizace	Spojeno s univerzitou

Název	Centrum Connie Belin pro vzdělávání nadaných, Univerzita v Iowě
Země	USA
Nabídka služby	Letní programy pro základní a středoškolské studenty a související informace a testovací služby. Speciálně byly vystaveny některé nové budovy k ubytování kurzů.
Přístup	Vyhledávání talentů na základě doporučení učitelů a výsledků testů.
Účast	Přibližně 1000 ročně
Poplatky	Vysoké
Organizace	Univerzita

Název	Vzdělávání nadaných a talentovaných (GATE), Univerzita v Calgary
Země	Kanada
Nabídka služby	Školní program speciálních tříd, aktivit a obohacování. Také letní školní kurzy a víkendové aktivity.
Přístup	Psychologické testy a nominace školou. Zahrnuje nadané studenty se speciálními vzdělávacími potřebami např. s poruchami učení.
Účast	Přibližně 600 ročně
Poplatky	Vysoké
Organizace	Univerzita, podporováno Vzdělávací radou Calgary

Název	Výzkumné a informační centrum vzdělávání nadaných (GERRIC), Univerzita NSW, Austrálie
Země	Austrálie
Nabídka služeb	Hlavně školní obohacování nebo akcelerace, která následuje po dosažení vysokých výsledků v diagnostických testech; také prázdninové obohacující programy.
Přístup	Výsledky testů v rámci vyhledávání talentů
Účast	Přibližně 70 v letní škole ročně
Poplatky	Vysoké
Organizace	Univerzita

4.2.2. Další vzdělávání vedené dětmi

Na Novém Zélandě, v Izraeli a v Číně jsou velmi rozšířené různorodé další vzdělávací aktivity, přestože tyto země nabízejí také široké spektrum vyhledávání talentů, soutěží a individuálních iniciativ. Čínské Dětské paláce jsou nejdůležitější formou rozšířených mimoškolních služeb. Přestože jejich počátek najdeme v Sovětském svazu, v současné době jsou silněji zastoupeny v Číně. Jejich význačným rysem je široká nabídka různých forem aktivit a učení na vysoké úrovni, ze kterých si žáci mohou vybrat podle jejich zájmů, stupně vývoje a úrovně motivace a odpovědnosti.

To je poměrně odlišné od vyhledávání talentů, kde je základem vlastní výběr. Služba je otevřená všem, přestože zájemci někdy musí prokázat úroveň odpovědnosti a někdy přiměřenosti pro vybranou aktivitu. V Izraeli je způsobilost definována testováním v rámci školního systému, stejně pro Araby i Židy. Ve schématu CEDET v Brazílii, který je částečně veden dětmi a částečně řízen dospělými, jsou využívány dlouhodobé a komplexní metody pozorování.

Za tuto službu jsou běžně požadovány skromné poplatky, i když je nabízena vládami jako součást státního vzdělávání. V Číně jsou např. poplatky stejné jako za další místní služby, jako knihovny a plavecké bazény.

Název	Ministerstvo školství, Nový Zéland
Země	Nový Zéland
Nabídka služby	Rozsáhlé mimoškolní programy stimulujících aktivit nabízené prostřednictvím tuctů poskytovatelů včetně muzeí, center, galerií atd. Studijní zkušenosti mimo třídu (LEOTC) a další situace poskytují studijní možnosti na vysoké úrovni pro všechny.
Přístup	Volný vstup, tj. zejména vlastní výběr
Účast	Tisíce ročně
Poplatky	Zanedbatelné
Organizace	Vláda

Název	Izraelské ministerstvo školství
Země	Izrael
Nabídka služby	Ve spolupráci s ostatními organizacemi ministerstvo nabízí zájmová centra obohacování, mimoškolní kurzy, dvojí zápis na univerzitu a univerzitní obohacující programy.
Vstup	Studenti oficiálně klasifikováni jako intelektově nadaní (98,5 percentil)
Účast	Přibližně 12 000 ročně
Poplatky	Nízké
Organizace	Vláda ve spolupráci s univerzitami a charitativními organizacemi. Krajský a obecní úřad nabízí služby na místní úrovni.

Název	Dětské paláce
Země	Čína (další v bývalém Sovětském svazu)
Nabídka služby	Hlavně služby na konci týdne a o prázdninách, nabízejí nové a odlišné aktivity prostřednictvím hodin, výletů, přednášek a prázdninových kurzů. Ty se pohybují od jednoduchých až po olympijské standardy.
Vstup	Volný vstup, tj. vlastní výběr
Účast	Milióny ročně
Poplatky	Zanedbatelné
Organizace	Vláda prostřednictvím krajského / okresního / obecního úřadu, které provozují školy.

Název	Centrum pro rozvoj talentu (CEDET)
Země	Brazílie
Nabídka služby	Obohacování v rámci centra, zaměřené na emocionální rozvoj nadaných dětí, včetně projektů, zájmových skupin a „setkání“, všechny založené na individuálních pracovních plánech

Vstup	Komplexní pozorování postojů a vlastností během dlouhých období
Účast	Přibližně 800 ročně
Poplatky	Nízké (finančně podporované vládou a městskou správou)
Organizace	Vláda (prostřednictvím Městského úřadu Lavrasu) ve spojení s Federální univerzitou v Lavrasu.

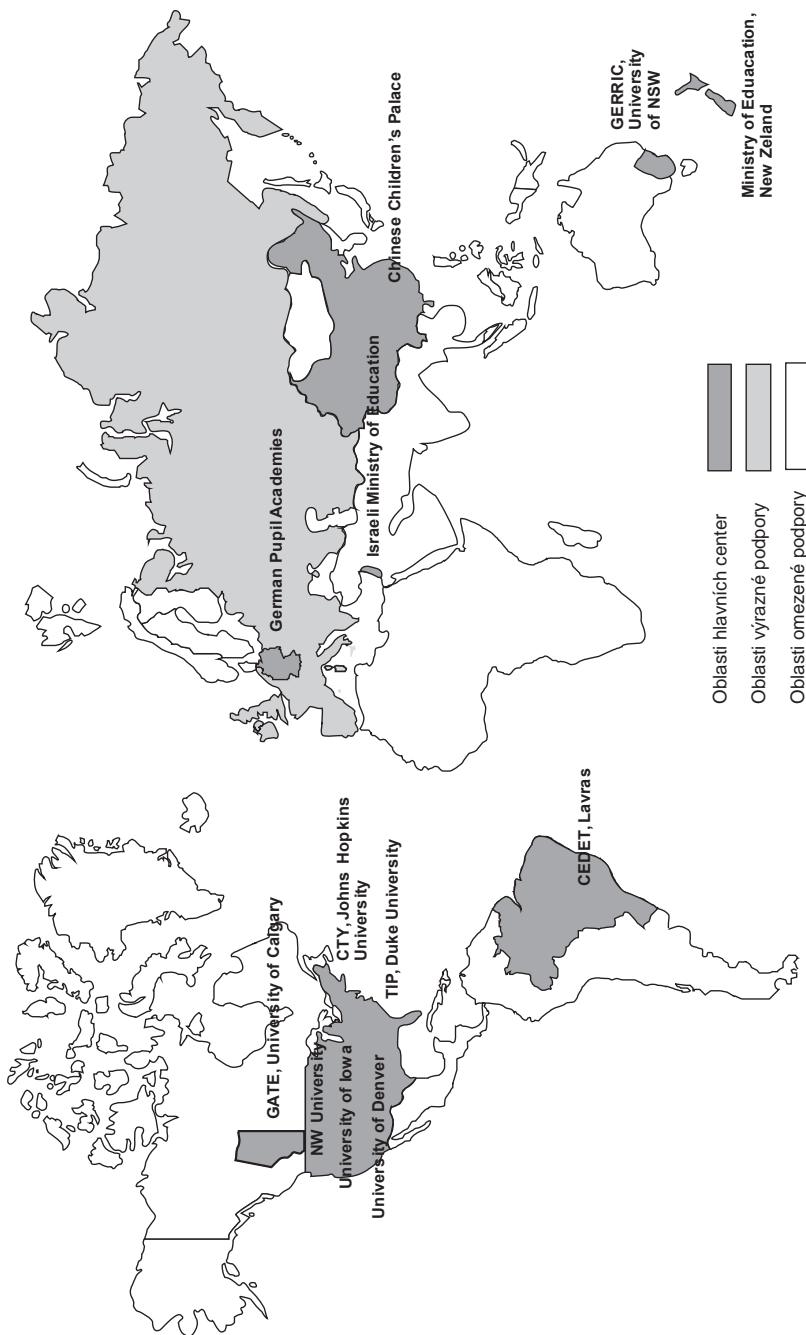
4.2.3. Soutěže

Soutěže jsou velmi rozšířené po celém světě, ale zejména v Německu dosáhly dobré úrovně sofistikace. Výstupní letní školy nabízené vítězům jsou téměř rovnoměrně složené ze studentů doporučených jejich školami. Výsledkem jsou extrémně zapálení a motivovaní nadaní lidé.

Název	Německé žakovské akademie
Země	Německo
Nabídka služby	Hlavně 16 denní letní akademie pokrývající širokou nabídku předmětů, nabízených na mnoha místech po celém Německu. Standardy jsou extrémně vysoké.
Vstup	Soutěže nabízené v širokém spektru předmětů; školní doporučení
Účast	Přibližně 630 ročně v letních akademiích
Poplatky	Skromné (subvencované vládou a soukromými penězi)
Organizace	Charitativní organizace (spolupracující s Federálním ministerstvem školství a věd)

Světová mapa rozložení služeb pro mimoškolní vzdělávání

Tato mapa světa je rozdělena na oblasti s hlavními centry, významnou nabídkou služeb a velmi malou či žádnou nabídkou služeb.

MAJOR CENTRES FOR OUT OF SCHOOL LEARNING FOR GIFTED CHILDREN

5. NA FAKTECH ZÁLEŽÍ

Snaha o výjimečnost nadaných a talentovaných se navztahuje pouze na vědomosti účastníků, ale také nabídku služeb a jejich evaluaci. Evaluace pomáhá zlepšovat nabídku služeb, jejich dopad a další rozvoj. Poskytuje užitečné informace pro potřeby, ospravedlnění určitých přístupů a dokumentuje integraci služeb do škol. Finanční činitelé a potenciální dárci potřebují informace o rentabilitě a potřebují vědět, jaký dopad práce má.

Nicméně po celém světě i přes vydatné množství energie a peněz utracených na programech existuje zřetelný nedostatek objektivní evaluace ve smyslu spolehlivosti a validity (viz Freemanová, 1998). Ať se to týká přípravy učitelů, dalšího vzdělávání, profesionální práce školních psychologů, poradců nebo vzdělávacích poradců, praxe nebo teorie, nemůžeme předpokládat, že vynaloženému úsilí odpovídají očekávané výsledky. Dobré srdce a víra v systém nejsou dost. Určitá evaluace je důležitá, abychom zjistili, jak určitý program funguje, jak je efektivní a jak zachovat standardy vysoké kvality.

Vytvoření evaluačního plánu je důležitým prvkem mimoškolního vzdělávání nadaných a talentovaných a mělo by být součástí úvodního setkání. Je obvyklejší naplánovat evaluaci poté, co program po určitou dobu běžel, protože organizátoři chtějí, aby jejich práce byla vnímána co nejlépe, tj. když běží hladce. I když je evaluace začleněna do plánu, služby vidíme formativně i sumativně. Formativní evaluace (obvykle probíhá během implementace) může být využita, abychom se ujistili, že služba dosáhla toho, čeho měla dosáhnout. Sumativní evaluace (vedená poté, co je program plně implementován) sleduje, zda služba naplnila své cíle.

Základní otázky týkající se mimoškolních služeb pro nadané a talentované potřebují odůvodnění:

- Ospravedlňují výsledky vynaložené peníze a úsilí?
- Je služba adekvátní pro vysoký potenciál nebo je to stále školní styl učení nebo prostě zábava?

Existují určitá rizika v měření vlivu vzdělávacích programů pro nadané. Někteří výzkumníci pochybují o vhodnosti aplikovat normální vzdělávací modely a metody evaluace, jimiž jsou nadaní vnímáni jako příliš výjimeční. Je také pravda, že např. normalizované testy, jako IQ testy, nejsou spolehlivé v horní části spektra měření a zkreslují výsledky (ze-

jména stropní efekt, protože horní limit je příliš nízký). Je také pravda, že obohacující programy podporují IQ od začátku programu, poté trochu více, jakmile je však děti opustí, jejich vliv může zvolna vymizet (Dickens, Flynn, 2001).

Nejen že mohou mít entusiastičtí praktici malé pochopení nebo starost o vědeckou metodologii, každodenní situace jsou velmi komplexní a jen obtížně analyzujeme to, co se děje v této řídkce zmapované oblasti vzdělávání. Možná z tohoto důvodu případové studie úspěchů se stávají tak často precedentem a vědecká evaluace a mnoho tzv. „důkazů“ jednoduše popisuje kladné pocity účastníků z jejich zkušeností (např. Koshy, Casey, 1997; Kerry, Kerry, 1997). Ale tento dobrý pocit není dostačující, aby si zasloužil energii a výdaje. Mnoho lidí je ochotno poskytnout své osobní mínění na to, zda nějaká aktivita funguje, ale názory se mohou lišit do extrémů a některé bývají váhavější než jiné. Něco tak emocionálně ovlivněného jako vzdělávání nadaných dětí vyžaduje profesionální přístup. Americký expert v této oblasti Callahan (2000, str. 537) tvrdí:

„Jen zřídka najdeme evaluace, které dokumentují procesy nebo výsledky služeb způsobem, který potvrzuje, že potřeby nadaných studentů jsou naplňovány službami nemožnými v rámci všeobecného vzdělávacího programu. Existuje jen málo podkladů pro tvrzení, že vzdělávací program dostatečně podněcuje a poskytuje hloubku a komplexnost učení, které mohou pochopit pouze studenti identifikovaní jako nadaní. Existuje jen málo důkazů, že z toho studenti těží.“

5.1. Otázky hodnocení

Odlišné otázky hodnocení vyžadují odlišné druhy sběru dat, např.:

Otázka hodnocení	Typ dokumentace
1. Mají účastníci prospěch ze služby v krátkém časovém úseku?	Zpětná vazba od účastníků.
Analýza výsledků účastníků před a po aktivitě.	
Inspekce	
2. Mají účastníci prospěch ze služby v dlouhém časovém úseku?	Dlouhodobé případové studie přihlížející
k pozitivním i negativním vlivům.	

3. Mohou z dané služby těžit pouze nadaní?	Experimentální studie zahrnující letní školy stejného typu, ale na různých úrovních schopností. Srovnání „přidané hodnoty“ na každé úrovni schopností.
4. Přináší služba prospěch nepřímou i zbytku třídy / školy / širšímu systému?	Studie škol účastníků, včetně vlivů (pozitivních a negativních) na žáky, kteří se neúčastnili.
5. Přináší prospěch rozvoji kurikula a profesnímu růstu učitelů?	Studie, jak jsou rozmístěné vyučovací metody a studijní materiály vytvořené pro nadané děti, a zda to vede k lepší diferenciaci výuky v hlavních školách.

Před a po

Téměř všechny evaluační pokusy se snaží zhodnotit proměnné vstup-proces-výstup, tj. před a po vzdělávací péči.

- Vstupní proměnné jsou kulturně přijímány a definují charakteristiky nadaných dětí, obvykle pokročilé výsledky, možná včetně osobnostních charakteristik a sociálního chování.
- Procesní proměnné jsou aktivity včetně výukových a mimoškolních vzdělávacích procesů nebo další, jako soutěže.
- Výstupní proměnné jsou vlivem péče ve smyslu změn postojů nebo výsledků pravděpodobně způsobené účastí na programu (viz Davis, Rimm, 1998).

Nicméně srovnání mezi dvěma přístupy, i ve smyslu quasi-experimentálních studií, nejsou autoři známy i přes nemalý výzkum.

5.1.1. Obavy z evaluace

Psychologické aspekty.

Evaluace není vždy chápána praktiky jako vítaná část jejich práce; v lepším případě jde o nepříjemnost a v horším případě o hrozbu. Mohou se obávat, že jejich služby se nezdají být tak cenné, jak by si přáli, nejsou teoreticky podloženy ani měřitelnými výsledky. Obavy praktiků můžeme zmírnit poskytnutím informací o cílech a metodách evaluace ve fázi plánování, a vyzdvižením tvůrčích možností a výhod (Callahan, 2000).

Definice a popis cílů programu. Ty musí být nejen jasné, ale jasně zaměřené. Evaluace se zajímá, zda účastníci směřují k těmto vytyčeným cílům.

Izolace vlivů programu.

Popis programu by měl být dostatečně přesný, aby dovolil precizně formulovat otázky pro výběr metod, sběr dat a interpretaci. Např. je služba adekvátní pro specifické nadání každého jednotlivého žáka? Je nebo není v souladu s každodenním školním vzděláváním?

Správné otázky.

Otázky se nemají týkat pouze samotného programu, ale kvalitativně pojmut hodnoty, zájmy a očekávání všech zúčastněných.

Výběr experimentálních a srovnávacích skupin. Výběr je ovlivněn stanovenými cíli hodnotitele a zahrnuje etickou (např. privátní) a vzdělávací politiku, např. děti, které mohou těžit z dané zkušenosti, mohou být vyloučeny, a jiné, které nemají zájem nebo nejsou způsobilé, jsou zapojeny. Takové chyby mohou deformovat výsledky.

Životní role školy - učitele.

Způsob, jakým je mimoškolní program integrován s dalšími interaktivními proměnnými, jako osobností učitele a postojů k nadání, se promítá v třídním klimatu.

Péče může mít různé dopady na jednotlivce a skupiny. Reakce účastníků závisí na intelektových a socioemocionálních charakteristikách učitelů i žáků, což je extrémně obtížné zobecňovat na základě jediné evalu-ační studie.

Dlouhodobé dopady.

Individuální účastníci jsou ovlivněni mnoha faktory včetně nálady, ve kterém se nesla aktivita. Může se stát např. součástí zdravě vyváženého dětství, být vnímána jednoduše jako zajímavá a přínosná mimoškolní aktivita. Může také indikovat, zda nadání bylo jen krátkodobou předčasnou vyspělostí, možná kvůli „skleníkové péči“ nebo déle trvající kvalitnější vlastnosti.

Rozdílné vlivy.

Obhacování může různě ovlivnit žáky na různých úrovních schopností. Výzkum naznačuje, že náhodně vybrané skupiny dětí těží při-

nejmenším natolik z obohacujících programů jako děti vybrané na základě nadprůměrné intelektové funkce.

Rozšíření vlivu.

Mimoškolní aktivity mohou ovlivnit víc než jen ty, kteří se skutečně na aktivitě podíleli. Školy, ze kterých účastníci přišli, mohou být ovlivněny systematicky. Maximální prospěch se objeví tam, kde jsou učitelé seznámeni s dostupnými službami, rádi je doporučí svým žákům a mají přístup k používaným studijním materiálům (Feldhusen, 1991). Kde jsou tyto podmínky aplikovány, učitelé mohou být schopni používat tyto znalosti, aby nadále zlepšovali své vlastní postupy diferenciací. Většina hlavních center pro vzdělávání nadaných provozuje profesionální rozvojové a informační programy a podporu, které zvyšují povědomí učitelů a přispívají k systematickému rozvoji.

5.2. Interní a externí evaluace

Přestože externí evaluace je základem, je nekompletní bez doplňkové sebeanalýzy – perspektivy zasvěcené osoby (Fetterman, 1993). Rutinní sebehodnocení může poukázat na potenciální problémy a úspěchy; oba druhy musejí spolupracovat. Studenti, učitelé, úředníci a rodiče by měli být podporováni, aby prováděli pravidelnou neformální autoevaluaci a porovnávali, jak se studenti snaží dosahovat svých cílů a plní stanovené úkoly. Systémová opatření by měla zajišťovat poskytování pravidelné zpětné vazby všem zúčastněným. Nejdůležitější techniky autoevaluace jsou pozorování, interview a vlastní aktivní angažovanost.

Externí evaluace využívá jak kvalitativní tak kvantitativní přístupy. Kvalitativní evaluace vyvažuje kvantitativní metody a je také srozumitelnější pro praktiky i úředníky, např. při hodnocení výsledků žáků. Jedním příkladem je práce Moona a kol. (1994), která nejen začlenila evaluaci do svého obohacujícího programu, ale také sledovala výzkumný vzorek po mnoho dalších let.

5.2.1. Externí evaluace

Rámcem externí evaluace má čtyři základní stupně: návrh, sběr dat, analýza a zpráva o výsledcích.

Obavy z externí evaluace:

- prezentace kontextu, jako příležitosti pro ekonomicky znevýhodněné děti a děti z minorit, speciálně připravení učitelé a technická pomoc
- zhodnocení mechanismů (doporučení, identifikace a výběr)
- popis toho, co má být uděláno
- doslovné citace
- hodnocení plánů a realizované práce
- analýza dat, včetně výsledků, postojů k učebním procesům, vlastní vnímání, vnitřní / vnější motivace, studentské aktivity, úprava chování, učitelská hodnocení učení, motivace a kreativita a zapojení rodičů
- upřesnění pokračování projektu
- analýza výchozích faktorů
- oslovení větších sociopolitických struktur
- seznámení s výsledky, abychom maximalizovali jejich dopad.

Výsledky evaluace jsou ovlivněny metodologií, jak a proč byl vzorek vybrán, nástroji (např. testy, dotazníky, posuzovací škály), sociálním a vzdělávacím kontextem (např. vysoká fluktuace žáků, chudoba), definicí referenčního měřítka (např. pro úspěch), teorií a cíli evaluace. Všechny formy evaluace musí být otevřené možnosti změny, jako zda stavět na úspěchu, upravit program nebo vzdát se daného konkrétního přístupu. To závisí na profesionalitě hodnotitelů a čitelnosti dat. V nejlepším případě by mělo být také zahrnuto srovnání výkonů stejných studentů.

6. SROVNÁNÍ VÝUKY S POTŘEBAMI ŽÁKŮ

Plánování vzdělávání pro nadané děti je komplexní záležitostí, protože děti mohou mít široké spektrum schopností nebo jeden specifický talent. Mohou mít vysoký akademický potenciál stejně jako speciální dovednost a talent, který si žádá opatrnou volbu služeb a strategií. Ty by měly být schváleny všemi zainteresovanými. Pokud mají být aktivity specificky pro nadané, pak takové skutečně musí být. Pokud vypadají jako „dobré“ vzdělávání, pak by se takových aktivit mohly zúčastnit všechny děti. Pokud odpověď na kteroukoliv z následujících otázek je „ano“, pak bychom danou službu jen stěží ospravedlnili jako adekvátní výhradně pro nadané studenty.

- Může to dělat každé dítě?
- Mělo by to dělat každé dítě?

Je nesmírně důležité dosáhnout spolupráce mezi vzdělavateli, rodiči a mládeží. Plány pro pedagogy a rodiče by měly být sepsány, abychom zajistili odpovědnost za aktivitu a její dokončení. Ze zdrojů, které mohou obě strany přinést, by se ani jedna strana neměla spokojit s menší než nejvhodnější zkušeností, aby naplnila vzdělávací potřeby a aby rozvíjela rozpoznatelný talent dítěte s vysokým potenciálem.

6.1. Rozšíření školních služeb

Školy mohou podporovat řadu aktivit pro nadané a talentované žáky mimo školu, včetně:

- letních škol v sousedství;
- seminářů organizované regionálními pedagogickými centry;
- vzorových hodin a workshopů spojených s odbornou školou nebo sousedící školou
- partnerství pro efektivní spolupráci na podporu aktivit.

6.1.1. Letní školy

Letní škola pro nadané a talentované děti se normálně koná přinejmenším týden, někdy týdnů několik. Kurzy obvykle nabízí škola, univerzita, místní vzdělávací úřad nebo soukromá organizace, kde účastníci mohou být buď residenčně nebo docházet každý den. Letní školy se významně liší v ceně a typech kurzů, které nabízejí. A protože jsou zřídka hodnoceny, učitelé, rodiče a mladí by vše měli pečlivě zvážit, než se sami zaváží k účasti. Některé mají limitované prostory, některé nabízejí finanční pomoc, zatímco jiné nevyužívají identifikační testy nebo doporučení a mohou být otevřené celé rodině. Existují také mimoškolní kurzy během dalších školních prázdnin.

V CTY Baltimoru jsou např. nabízeny letní školy v akademických předmětech, od archeologie až po strojírenství, od geometrie až po genetiku. Když jsem v červenci 2002 navštívila některé hodiny v CTY, zjistila jsem, že zde nejčastěji využívají inovativní a zajímavé styly učení a nové předměty, např. v podnětné a zábavné hodině sociální antropologie jsme viděli videa primátů v interakci, které následně museli studenti interpretovat. Ostatní hodiny byly více konvenční. Některé z těchto „nadprůměrných“ hodin nebyly nepodobné tomu, co se děje v nejlepších britských školách, jako např. desetiletí diskutují o Shakespearově Romeu a Julii. CTY hodiny nabízely kvalitní výuku a často poskytovaly nad-

měrné množství materiálů. O studenty bylo pečováno s respektem v přinejmenším dvou tuctech malých tříd, které jsem viděla v akci. Žádné dítě se nemůže zúčastnit kurzu, do kterého se nekvalifikovalo v měřených výsledcích, proto se nemohou vždy zúčastnit kurzu, který si zvolily jako první. Kombinace nadšených učitelů, zapálených nadaných dětí a dobře financovaných, dobře plánovaných a provedených hodin je bezpochyby receptem na úspěch.

Přehled Národní nadace pro pedagogický výzkum britských letních škol pro nadané a talentované žáky (NFER, 2000) shrnuje body zde převzaté.

Návrhy pro letní školy

Příprava.

Měla by zahrnovat detailní přípravu pro monitorování a hodnocení pokroku a výsledků žáků po absolvování programu mimo školu. Rodiče by měli být do tohoto procesu zahrnuti, jak jen je to možné.

Zapojení.

Žáci, rodiče a rodičovské organizace by měli být zahrnuti do cyklu plánování.

Výběr.

Koordinátoři projektů musí ovlivnit postupy výběru žáků v hostitelských a dalších institucích.

Účast.

Měli bychom učinit vše proto, abychom se ujistili, že se budou účastnit méně zastoupené skupiny, např. žáci z minoritních etnických skupin.

Doplnění.

Mimoškolní schémata dodávají hodnotu systémům a strukturám pro nadané a talentované žáky, které jsou umístěny ve školách a regionálních vzdělávacích centrech. Koordinátoři by se měli ujistit, že schémata doplňují normální školní práci. Služby by měly být výrazně odlišné od normální školní práce.

Prospěch ostatních.

Vytvořená partnerství by měla být zachována, aby z nich mohli těžit všichni žáci bez ohledu na schopnosti.

Mentori.

Zapojení dospělých mentorů by mělo být pečlivě naplánováno před začátkem programu a letní školy by měly podporovat využití žákovských mentorů.

Rozmístění.

Koordinátoři letních škol by měli rozšiřovat dobrou praxi do hostitelských škol, ostatních škol a pedagogických center.

6.1.2. Školní dotazník pro mimoškolní vzdělávání

Školy mohou využívat tento seznam otázek, aby rozvinuly a zhodnotily mimoškolní vzdělávání pro nadané a talentované žáky.

- Jak budou tyto aktivity doplňovat to, co se již nabízí nadaným a talentovaným žákům ve školách a v okolí?
- Jak je zajištěna kontinuita a postup?
- Která skupina bude začleněna v plánování? Jak budou zapojeni do celého procesu?
- Jak bude jakékoliv vzniklé úspěšné partnerství rozvíjeno ve prospěch všech studentů?
- Kdo je zapojen do výběru studentů pro danou aktivitu?
- Jak jsou vybírání účastníci?
- Byly dostatečně zváženy potřeby minoritních skupin?
- Jaká je role žákovských a dospělých poradců v aktivitě? Jak bude jejich zapojení naplánováno v programu?
- Jak bude aktivita monitorována a hodnocena? Kdo to bude dělat?
- Jak budou úspěšné aktivity prezentovány okolí?
- Jakou budoucnost nabízí výsledky, tak aby zkušenosti nebyly izolované?

6.1.3. Subjektivní obavy

Poskytovatel by si měl být vědom toho, jak říkají Američané, odkud „pochází“. To znamená vynaložit úsilí, aby si byl vědom osobních předpokladů a jejich vlivu na nalezení a učení nadaných a talentovaných dětí.

Subjektivní seznam ke kontrole

- Osobní obrazy vytvořené během let
- Kulturní vlivy a stereotypy

- Chápání žáků jako individualit spíše než výkonných učebních jednotek
- Potenciální vlivy speciální pozornosti na rozdíl od vlivu speciální výuky
- Vztah mezi možnostmi a výsledky dětí, které mohou ovlivnit výběr a výuku
- Využití osobních zájmů a motivace žáků
- Udržet výuku skutečně náročnou spíše než umožnit plutí na vysoké úrovni

7. DOPORUČENÍ Z TÉTO STUDIE

Z důkazů jasně vyplývá, že výjimečnost se nevyskytne bez adekvátní pomoci (Freemanová, 1998). Aby nadaní a talentovaní dosáhli výjimečně vysokých standardů v jakékoliv oblasti, potřebují prostředky k učení, což zahrnuje materiály, se kterými mohou pracovat, soustředěnou náročnou výuku a podporu. Vše může probíhat ve škole, mimo školu nebo kombinací různých druhů vzdělávacích služeb.

7.1.1. Doporučení pro výběr

Široká koncepce.

Programy pro nadané a talentované jednotlivce musí být vytvořeny kolem široké koncepce nadání. Ty, které jsou vytvořeny kolem užší koncepce, jako IQ nebo pouhé doporučení učitele, mohou být okleštěné a sloužit menšímu počtu jednotlivců. Také rigidní definice a modely schopností, stejně jako limitované služby, mohou omezit vstup všech potenciálně nadaných mladých lidí.

Vícečetná kritéria.

Screening musí využívat vícečetná kritéria a reflektovat populaci, pro kterou jsou služby určené. Standardizované testy by měly být pouze počátečním bodem jako součást procesu screeningu.

Odbornost.

Dosažení adekvátního odborného vedení a služeb by mělo být dosaženo kreativně. Někdy nevědomky příliš časný vývoj odborné identity může být založen jen na přijímané péči a sociálních rolích a může bránit pozdějšímu rozvoji správné volby kariéry.

7.1.2. Doporučení pro nabídku služeb

Standardy.

Standard výuky, ve smyslu výuky znalostí, intelektuálních nároků a inovativní učení musí být extrémně vysoký. Pokud se nabízejí pouze školní hodiny navíc, mohou být neuspokojivé a neinspirující pro děti, které čekají a mohou těžit z něčeho jiného a více náročného. Cílem by měla být kvalita na světové úrovni.

Flexibilita.

Flexibilita musí být od začátku součástí programu. Předpisy nejsou vždy ten nejlepší důvod pro vzdělávací rozhodnutí, přestože pochopitelně někdy bývají prioritní. Vyzdvižení nadání na jeho nejvyšší úroveň vyžaduje otevřené myšlení a možnost změny směru. Tam leží kořeny tvořivého pohledu na situaci.

Individualita.

Mladí lidé, kteří navštěvují velmi pokročilé kurzy, jsou zvláštní v tom, že mají vyšší potenciál než jiné děti. Převaha didaktické výuky a předávání znalostí jsou pro ně méně vhodné, přestože do určité míry důležité. Poradenský a manažerský styl podporuje jejich myšlenky, stejně jako přijetí přístupu Vigotského ve využití vlastního potenciálu jednotlivce (zóna blízkého vývoje) spíše než současného výkonu, bez ohledu na jeho kvalitu.

Dostupnost.

Není jednoduché pomoci neobjevenému, potenciálně nadanému a talentovanému jedinci zpřístupnit výuku a myšlenky na stimulující a vysoké úrovni. Nicméně jednou z možností je zrušit výběr dospělých a dovolit žákům, aby si sami vybrali službu na vysoké úrovni.

Emoce.

Mladí mimo domov všude čelí stejným problémům. Všechny residenční programy jsou si toho vědomy a počítají s narušením, ať již steskem po domově nebo hormony. Poradci, kteří jsou trénovaní a zkušení v těchto otázkách, jsou důležití. Jedním z největších přínosů mimoškolních služeb nicméně stále zůstává společenský život účastníků, který organizátoři pozorují kdekoli na světě.

7.1.3. Doporučení pro budoucnost

Sítě.

Program by neměl znamenat pro studenty na konci léta prudkou změnu. Trvalá spojení jsou důležitá k podpoře pokračující interakce myšlenek a podpoře společenských kontaktů během kurzů, soužití nebo jinak.

Evaluace.

V době vytváření jakéhokoliv kurzu by mělo být zajištěno osvědčení jeho efektivity. Přinejmenším by mělo zahrnovat hodnocení před a po a raději by mělo využít komparativních skupin, abychom poskytli nějakou dokumentaci toho, jak hodnotný kurz pro účastníky byl. Dlouhodobý výzkum (čím delší tím lepší) by měl být součástí každé počáteční komerční služby.

7.2. Britská nabídka služeb

Na rozdíl od mnohých dalších zemí, jako např. USA, kde jsou nadaní již dlouho začleňováni do speciálních vzdělávacích potřeb, v Británii byl pojem „speciální vzdělávání“ používán ve spojení s těmi, kteří mají problémy s učením. Nyní je však výjimečně vysoký potenciál pojmán v rámci hlavního vzdělávacího proudu. Současně vymizelo učitelů negativně vnímané elitářství speciálního vzdělávání pro nejschopnější. Ministerstvo vzdělávání a práce vše uvedlo na pravou míru (DfEE, 1997):

*„Chceme vytvořit strategii pro ranou identifikaci a podporu schopných a talentovaných dětí, která spojuje mnoho prvků, včetně akcelero-
vané výuky, specializovaných škol a partnerství s nezávislými školami...
Chceme, aby si každá škola a pedagogické centrum naplánovaly, jak pomohou nadaným dětem.“*

V Británii rychle roste nabídka služeb pro nadané žáky. Schéma výjimečnosti ve městech je navrženo, aby pozvedlo standardy uvnitř měst, odkud, jak doufáme, se vynoří mnohem více nadaných a talentovaných. Přestože Anglická akademie pro nadané a talentované byla původně vytvořena podle modelu CTY, hlavní úpravy jsou udělány tak, aby se přizpůsobily k širší britské koncepci nadání. Zahrnuje flexibilnější přístup k výběru, včetně doplňkové místní, otevřené služby.

Mimoškolní vzdělávání žáků na všech úrovních schopností je v Británii dobře zavedeno. Studijní podpůrná centra mají např. výborné výsledky ve zvyšování výkonnosti mladých lidí ohrožených syndromem podvýkonnosti. Může se jednat o velmi malý ale adekvátní krok jak vyplnit mezeru mezi Akademií a Studijním podpůrným centrem podpořením rozvoje místních, otevřených mimoškolních vyučovacích služeb.

Je stále potřeba najít shodu mezi různorodými pohledy na to, kdo je nadaný a jak jim pomoci, výběrem toho nejlepšího pro britskou kulturu. I přes rozhodnutí vlády identifikovat na všech školách 5 - 10% nejlepších, víme, že mezi učiteli, kteří mají taková rozhodnutí zavádět, existuje rozpor. Mnoho zemí se začíná učit od ostatních, nejmarkantnějším příkladem je Čína, která využívá schémata v rámci svého vlastního kulturního rozhledu a současně adaptuje a začleňuje další z celého světa.

Časná evaluace výstupu pro nadané a talentované v rámci schématu výjimečnosti měst napovídá, že učitelé hodnotí prospěch jako individuální (žáci oceňují kurzy) a systematický (Stoney a kol., 2002). Systematický prospěch zahrnuje lepší rozvoj aktivit, přizpůsobení vyučovacích a studijních přístupů, zlepšené pojetí některých předmětů, sdílení kvalifikace s ostatními školami a lepší celkový výkon skupin vyšších schopností. Nicméně v prosinci 2001 Ofsted o schématu prohlásil: „Většina škol navštívená v rámci tohoto průzkumu si doposud nevytvořila efektivní systém monitorování dalšího zlepšení, kterého chtějí programy dosáhnout.“ (Ofsted, 2001, str. 43) Bez tohoto základního monitoringu a evaluace je obtížné hodnotit výsledky.

Konečně bylo by pozoruhodné, kdyby zajímavé vzdělávací aktivity nepřinesly prospěch zapáleným chytrým účastníkům, přinejmenším v krátké době. Přesto nás však stále znepokojují nezodpovězené otázky dlouhodobého a systematického prospěchu. Z tohoto důvodu musí být evaluace krátkodobá i dlouhodobá. Mezi krátkodobé cíle můžeme zařadit: zda zájem a nápady byly podníceny, dokonce i zkušební kurz, který nasměřuje zájem studenta, může být velmi cenný. Evaluace musí být dostatečně dlouhá, abychom viděli, zda dané cíle jsou aspoň částečně naplňovány a zda výkonnost mladých je rozvíjena. Velmi doporučujeme, aby se organizovaný monitoring a evaluace staly součástí počáteční fáze Anglické akademie.

7.3. Otevřené přístupy, které mohou doplňovat Anglickou akademii

Model čínských dětských paláců

The National Endowment for Science Technology and the Arts (NESTA) zkoumal model dětských paláců a zhodnotil, že je pro Británii užitečný. Inicjuje pilotní schéma pro dvě centra (Coles, 2002).

Dětské paláce by byly:

- doplňující – staví na existující nabídce služeb v péči o nadání a talenty včetně školicích služeb
- inkluzivní – poskytují příležitosti dětem, které by se jinak do mimoškolního učení nedostaly
- vysokých kvalit – s vynikajícími možnostmi a inovativní a inspirující výukou
- výběrový – nabízí různé typy aktivit v široké oblasti tematických okruhů
- strategický – umístěn v rámci národní sítě a začleněný do místní komunity, z tohoto důvodu zajišťuje udržitelnost.

Model sportovního přístupu dle Joan Freemanové

Poskytneme-li příležitost společně s určitým vedením, Freemanová (1998) tvrdí, že talentovaní a motivovaní by měli být schopni vybrat si práci v jakémkoliv předmětu na vyšší úrovni. Stejně jako mladí sportovci, kteří jsou talentovaní a motivovaní si umí vybrat další péči a trénink – v rámci školy i mimo ni – ostatní nadání a talentovaní by si měli být schopni vybrat, např. další cizí jazyk nebo fyziku po výuce. Nejedná se o nákladný způsob, protože využívá to, co je již dostupné. Je založen na vědecky podložené podpoře výjimečnosti, zaměřuje se na definovanou oblast zájmu žáka, stejně jako poskytnutí studijních možností. Princip spočívá v poskytnutí širokého přístupu k výuce na vysoké úrovni, ale není dostupný pro všechny.

Instrukce pro sportovní přístup:

- Ukazatelé by měly být pro každý stupeň ověřeny prakticky
- Schopnosti žáka by měly být představovány jako profil nikoliv jediný znak

- Stále přísnější kritéria by měla být využívána pro následné stupně studia
- Měli bychom uznat postoje ovlivněné vnějšími vlivy (jako kulturou a pohlavím), abychom podpořili žáky
- Žáci musí být zapojeni do rozhodování o vlastním vzdělávání
- Identifikace výjimečnosti by měla být založena na mnohočetných kritériích

8. PERSPEKTIVA

Užitečným cílem nabídky mimoškolního vzdělávání nadaných a talentovaných by mělo být založení sítě modelů a center výjimečnosti po celém světě. Současná perspektiva mnoha zemí je již směřována ke spolupráci, a přestože je pokrok pomalý, je pozitivní. Nosné soutěže, jako jsou např. matematické olympiády, mají mezinárodní charakter a některé soukromé instituce, jako CTY, začínají rozbíhat pracoviště v přidružených lokalitách (Irsko, Španělsko, Bermudy, Anglie), přestože jsou zatím teprve „v plenkách“.

Tato zpráva nezahrnuje každou aktivitu pro nadané ve světě – což by zabralo několik vydání. Spíše má za cíl syntetizovat ta hlavní a nejzajímavější schémata. Samozřejmě se neustále objevují nové nápady, jak jednotlivci zkoušejí různé formy vzdělávání vysoce nadaných.

Bez politiky za kvalitní služby na úrovni státu se nevyhneme nedostatku důslednosti. Hodnota mimoškolního vzdělávání se zmenšuje, jestliže je nezávislá na školním vzdělávání dítěte. Co víc, děti musí mít kvalitní výuku celý školní rok a každý rok. Z tohoto důvodu by jakákoliv mimoškolní aktivita měla mít pokračování, kde je to možné, v normálním životě žáka.

Téměř všechny hlavní instituce, které byly kontaktované, aby poskytl svůj přehled mimoškolního vzdělávání nadaných a talentovaných, vyjádřily ochotu být v kontaktu s Anglickou akademií. To nezahrnuje jen instituce pracující s americkým systémem vyhledávání talentů, ale výrazný zájem vyjádřila i Německá školní akademie a Ústav pro nadané děti, Ministerstvo vzdělávání a kultury, Izraele. Můžeme očekávat, že interakce a kooperace s jakoukoliv z těchto organizací může být vzájemně výhodná.

8.1. Nabídka služeb v západní Evropě

V průběhu století západní Evropa připustila, že někteří jednotlivci jsou více schopní než většina jiných – počínaje filozofy antického Řecka až po současnost – a ovlivnila tak další vývoj světové historie. Nicméně až do roku 1994, kdy Evropská komise (orgán pro mezivládní spolupráci 25 evropských států) vydala doporučení o vzdělávání nadaných dětí (Rada Evropy, 1994), se nikde nesoustředilo úsilí podporovat nadání a talenty. Toto doporučení zdůrazňovalo, že „speciální vzdělávání nemá ... žádným způsobem privilegiovat jednu skupinu dětí na úkor ostatních“ (str. 1).

Doporučení Rady Evropy:

- vytvořit legislativu pro potřeby speciálního vzdělávání nadaných dětí;
- podporovat výzkum identifikace, povahy úspěchu a důvodů pro školní neúspěch;
- poskytovat informace o nadaných dětech a pregraduální přípravu všem učitelům;
- nabídnout nadaným dětem speciální služby v rámci běžného školského systému (tj. všeobecného vzdělávání);
- učinit opatření, abychom se vyhnuli negativním důsledkům nálepkování nadaného a talentovaného;
- podporovat debatu a výzkum mezi psychology, sociology a pedagogy na téma vážného a relativně nedefinovaného konstruktů nadání.

Časem se může evropské vzdělávání nadaných ukázat jako jedinečné při naplňování evropských potřeb a kultury, přestože je v současné době výzkum v této oblasti omezený ve srovnání s americkými pracemi. Od roku 1994 Evropská rada pro vysoké schopnosti (ECHA) nabízí jednoleté studium pro učitele zakončené ECHA Diploma. Tento kurz je celoevropský (dodávka probíhal v Nizozemském Nijmegenu), neustále se rozrůstá a má více než 500 absolventů, z nichž někteří pokračují dále na univerzitách po celé Evropě (včetně Velké Británie) ve studiu vzdělávání nadaných na magisterské úrovni.

Obecně národní vzdělávací systémy v západní Evropě volí „inkluzivní vzdělávání“, jak doporučuje Salamanca Statement (Světová konference UNESCO o speciálních vzdělávacích potřebách: Přístup a kvalita, v Salamance, Španělsko, 1994). Legislativa proto často obsahuje formulace o právech všech dětí na vzdělání, které by mělo adekvátně podporovat a naplňovat jejich schopnosti a zájmy, zahrnující pouze nabídku pro vysoce nadané žáky. V západní Evropě však stále vládne nelibostný poli-

tický boj mezi ideály elitářství a rovnostářství. Přestože téměř v celé západní Evropě jsou speciální služby pro nadané, neexistuje pro ně vždy legislativa, a dokonce někde, jako např. ve Skandinávii, je to zcela nepříjemné. Rozdíly jsou skutečně značné.

Geograficky se Evropa skládá asi ze 40 zemí obývaných přibližně 700 milióny lidí. Persson, Joswig a Balogh (2000) rozeslali všem administrativním pracovníkům a politikům dotazník, který se zabýval politickým uznáním, legislativou, nabídkou služeb a podporou nadaných a talentovaných dětí, školskými systémy, jejich historií a povahou, a dále otázkou, zda se učitelům dostalo dalšího vzdělávání. Obdrželi 25 odpovědí, které jsou zahrnuty do následujícího popisu služeb pro nadané v celé Evropě. Obecně neexistuje žádná centrálně uznávaná metoda pro výuku nadaných.

8.1.1. Německo

Německo je federativní republika, kde kontrola vzdělávání záleží na jednotlivých státech. Legislativa stanovuje, že každému mladému člověku by se mělo dostat vzdělání bez ohledu na jeho nebo její původ či ekonomickou situaci. Navíc by mělo zohlednit talenty dítěte, jeho zájmy a záliby. Nabídka služeb je odpovědností školy.

Přestože je základní vzdělávání stejné v celé zemi, mnoho německých států rozděluje středoškolské vzdělávání mezi tři typy škol, kde mohou být nadaní podporováni. Jde o předčasný vstup do prvního ročníku, přeskokování ročníků (zřídka), výběrové kurzy a určitý výběr v rámci osnov. Školská legislativa „nových“ spolkových států byla převzata z bývalé Německé demokratické republiky (NDR), ve velké míře následuje předchozí systém podpory talentovaných jedinců. Toto legislativní dědictví umožňuje některým školám podporovat nadané speciálním vzdělávacím programem či nabídkou různorodých mimoškolních aktivit.

V současné době nové spolkové státy východního Německa nabízí 26 speciálních škol podporujících nadané děti, všechny jsou součástí komunistického dědictví NDR. Po sjednocení v roce 1990 noví sponzoři (jiní než stát) převzali mnohé školy. Devět z těchto škol se věnuje matematice a přírodním vědám, jedenáct se specializuje na umění a hudbu a šest se zaměřuje na moderní jazyky. Tři školy podporují intelektově nadané studenty, jmenovitě Landesschule Pforta, Free School v Rostocku a Torgelow (soukromé gymnázium).

Další školy zejména pro intelektově nadané studenty byly otevřeny zcela nedávno:

- Talenta v Eringerfeldu (Severní Porýní-Vestfálsko) (www.talenta-schule.de)
- Sankt Afra v Meissenu (Sasko) (www.sankt-afra.de).

Další se připravují:

- Schule fuer Hochbegabte v Paderbornu (Severní Porýní-Vestfálsko) (www.schule-fuer-hochbegabte.de)
- Haus des Lernens v Heilbronnu (Baden-Württemberg) spadající pod SBW Holding, Švýcarsko (www.sbw.edu)

Speciální třídy pečují o nadané děti od 9. ročníku: jedna na Jugenddorf-Christophorosschule v Braunschweigu a jedna v Rostocku. Ve školním roce 1999/2000 Ministerstvo kultury spustilo tři speciální třídy v Bavorsku – v Mnichově, Norinberku a Regensburgu. Navíc mnohá německá gymnázia nabízí speciální třídy, zaměřené především na hudbu a sporty. Vzhledem k vynikajícím výsledkům dřívější NDR ve sportech, není překvapením, že jako součást východoněmeckého dědictví se 20 gymnázií věnujících se sportům stále zachovalo – ve srovnání s pouhými devíti stejnými gymnázii ve zbytku Německa.

Jugenddorf v Hannoveru zajišťuje kontinuitu služby pro nadané děti v mateřské škole a na základní škole, kde děti pokračují ve stejném programu (Hartmann, 1998). Přestože jsou v různorodých skupinách, jsou speciální potřeby nadaných pečlivě monitorovány a podporovány, včetně poradenských služeb pro rodiče. Poradenství poskytují také školy Jugenddorf-Christophorus v Braunschweigu a Rostocku. Další poradenství a rady jsou dostupné díky institutům psychologie na univerzitách v Hamburku, Marburku, Münsteru, Rostocku, Mnichově a Tübingenu. První německá Beratungsstelle besondere Begabungen (BdB), instituce pro poradenství nadaným, byla založena za podpory samosprávy v Hamburku v roce 1997. Hlavní důraz je kladen na individuální poradenství pro rodiče, učitele a nadané žáky, stejně jako poskytování rad školám, jak poznat a podporovat nadání.

V Německu je důležitá forma soutěže v regionálním i statním měřítku, doprovázející pracovní skupiny, korespondenční sítě a speciální kempy nebo umělecká studia, společně s letními školami a kempy, které jsou

nabízeny prostřednictvím Deutsche SchülerAkademie a dalšími. Existují soutěže pro talentované a motivované žáky, jako přírodovědná soutěž Jugend forscht / Schüler experimentieren (Výzkum mladých / Studentské experimenty). Existují také výběrová kola pro mezinárodní Olympiádu v informatice, matematice, fyzice, chemii, biologii a do německé environmentální soutěže. Schopní studenti mohou také prokázat své výkony v soutěžích různých jazyků, soutěžích německé a současné historie, stejně jako evropské výtvarné a literární soutěži Evropa ve škole. V oblastech hudby a kultury existují další soutěže v deklamaci, kreativním psaní, zpěvu, dramatu, tvorbě filmu a videa a hudební kompozici, Young People Making Music, což je spolková soutěž (Campbell a kol., 2000).

Nejdůležitější organizací poskytující prázdninové programy pro nadané od roku 1988 je Deutsche SchülerAkademie, založená charitativní organizací Bildung und Begabung eV (www.bildung-und-begabung.de) v Bonnu ve spojení se Spolkovým ministerstvem vzdělávání a věd. V roce 1993 nicméně Německý parlament (a v roce 1994 anonymním hlasováním na konferenci Ministerstva kultury) vytvořil permanentní spolkový rozpočet, aby vytýčil počáteční bod pro podporu nadaných a talentovaných jednotlivců. Od roku 1988 se podílelo na prázdninových kurzech přes 5400 vysoce nadaných studentů. V Německu existuje určitá nabídka pro přípravu učitelů v oblasti vzdělávání nadaných a Heller (1999) vytvořil speciální programy. Jeho mezinárodní Program výjimečnosti (Excellence program) na Univerzitě v Mnichově, čtyřsemestrální vzdělávací program, je prvotní iniciativou ve speciální přípravě učitelů.

Další organizace a asociace nabízí široké spektrum aktivit, jako např. Hochbegabtenförderung, založený rodiči, s 63 kurzy pro 470 dětí v 13 německých městech, stejně jako individuální hodnocení a poradenství. Deutsche Gesellschaft für das hochbegabte Kind eV, založen v roce 1978, má 3000 členů v 15 místních skupinách a organizuje pokročilé kurzy pro děti, stejně jako speciální dny studia na univerzitách. Poskytuje rady rodičům, stará se o širokou publicitu a aranžuje aktivity pro celé rodiny nadaných dětí. Arbeitskreis Begabungsforschung und Begabungsförderung eV (ABB) v Rostocku je asociace výzkumníků, politických činitelů a učitelů podporujících výzkum nadání, která usiluje o začlenění výsledků výzkumu do současné výuky. Vzhledem k nedostatku místa zde nemůžeme detailně představit všechny početné německé aktivity vzniklé během posledních několika let. Nicméně ty zmíněné ukazují, že se vynakládá znač-

né úsilí, aby se vzdělávání nadaných dostalo do popředí německého vzdělávání, a že se hledá solidní výzkumný základ.

8.1.2. Rakousko

Rakouská školní politika směřuje během posledních dvaceti let k flexibilitě – vertikální i horizontální. To se týká střídání kurzů, různých forem akcelerace a diferenciací mezi výkonnostními skupinami. Existují bezpočetné formy mimoškolních aktivit pro nadané, jako částečné studium na úrovni vyšších ročníků a doplňkové kurzy v Salcburku, Oberpullendorfu a Tyrolsku. Některé z hlavních škol a obecných středních škol hostí speciální třídy, které kladou zvýšený důraz na hudbu, sporty nebo moderní jazyky. Pokročilí studenti mohou navštěvovat univerzitní kurzy. Landschulräte (státní školní výbory) Salcburku a Tyrolska, stejně jako Stadtschulrat (městská školní rada) Vídně mají dohody o spolupráci s Univerzitami v Salcburku a Innsbuku, Mozartovou konzervatoří hudby a Technickou univerzitou ve Vídni. Navíc je v Rakousku legální domácí vzdělávání, jestliže je vedeno pod státním dohledem.

Každoročně zde probíhají soutěže v moderních jazycích a v sociálních vědách, jako Europa machete Schule (Evropa jde do školy) nebo Jugend Innovative (Inovativní mláď). Žáci se také mohou účastnit soutěží ve sportech (v turnajích a šampionátech), umění (např. Prima La Musica), stejně jako Olympiády v matematice, fyzice, chemii a informatice. Spolkové ministerstvo pro výuku a kulturu v současné době plánuje hodnotící studii, aby prozkoumalo dlouhodobý vliv takových soutěží na rozvoj osobnosti studentů, kteří se těchto soutěží účastní. Některé státy nabízejí každoroční letní akademie a iniciativy rodičovské skupiny (tj. Rakouský klub pro vysoce talentované děti), která byla založena v roce 1994 a nyní má pobočky v šesti rakouských státech.

8.1.3. Belgie

V Belgii je situace poněkud komplikovaná vzhledem k jejich třem komunitám – vlámské, francouzské a německé – a dvěma regionům – Flandry a Wallonie, které jsou autonomní a mají odlišnou vzdělávací legislativu. V žádném regionu nicméně není nadání specificky uznáváno, přestože ve Flandrech existují soukromé školy, pět středních uměleckých škol a tři střední sportovní školy. Většina normálních škol uznává vyso-

ké schopnosti a využívá akceleraci, obohacující projekty a dělení. Během prázdnin poskytují soukromí organizátoři kurzy moderních jazyků, sportů, kreativního psaní a počítání pro nadané a motivované studenty ve věku 12 a výš. Každý rok také probíhají belgické Olympiády v matematice, fyzice, chemii, biologii a moderních jazycích pro studenty v jejich posledním ročníku na střední škole.

V současné době neexistuje v Belgii žádná speciální příprava učitelů pro vzdělávání nadaných, ale je dostupný dvoudenní seminář pro učitele o diferencovaném kurikulu v primárním i sekundárním vzdělávání od roku 1995.

8.1.4. Francie

Ve francouzském vzdělávacím systému existují tři typy škol. Bezplatné státní školy, smluvně vázané soukromé školy (obvykle církevní), kde stát platí učitelské platy, monitoruje jejich kompetence a obsah kurikula, a nezávislé školy, kde nemá stát žádnou kontrolu, kromě zajištění zdravotně nezávadných prostor. Učitelé jsou ve všech třech typech škol vybíráni na základě soutěžních zkoušek na vysoké úrovni (osobní komunikace, Sophie Côté, ředitelka, Paříž).

Všechny reformy školského systému od konce druhé světové války chtěly transformovat elitářský systém, kde pouze 8% dětí bylo vybíráno na základě zkoušek na lycea (gymnázia). Na počátku 50. let souběžně s écoles communales (státní základní školy) a cours complémentaires (ekvivalent k moderním středním školám), lycea učila děti všech věkových kategorií od mateřské školy po terminale (ročník 13). Během reformy byly petits lycées (přípravné školy) zrušeny. Jakákoliv výuka, která byla považována za nevhodnou pro schopnostně různorodé skupiny, byla zrušena, počínaje latinou v 7. ročníku, přestože později byla obnovena pro cinquième (8. ročník).

Poté ohromující události května '68 smetly starý systém a vyznačily tak rozhodující mezník. Ministerstvo vzdělávání bylo hluboce šokováno a trvalo dlouho, než se vzpamatovalo, ne protože odsuzovalo ideologii, ale protože nebylo schopné něco udělat po několik měsíců. Učitelé a studenti, na ulici a na univerzitních lavičkách bez něj anarchicky změnili svět. Tato revolta urychlila hnutí za změnu. Nicméně, v následujících letech pokaždé, když studenti pohrozili návratem do ulic, připomínka těchto dní přiměje ministerstvo jednat obezřetněji. Dvě důležité re-

formy obnovily pořádek. Byly založeny na rovnostářství a entusiasticky podporované učitelskými uniemi.

Od roku 1977 existoval společný základní syllabus se třemi nápravnými hodinami pro slabé žáky a třemi hodinami „dalšího studia“ pro dobré studenty – ale vzhledem k nedostatku financí nikdy na „další studium“ nedošlo! To do určité míry podkopalo tyto reformy. Možná také ministerstvo vzdělávání cítilo, že tato část reformy nebyla nezbytná, s tím, že nadaní žáci vždy naplní svůj potenciál, přestože se prokázalo, že uniformita výuky je značně poškozuje. Navíc protože nápravné třídy nedosahovaly očekávaných výsledků, počet propadajících studentů neustále narůstal. Objevila se nová skupina dětí: „bojující nadané děti“.

Jospinův zákon v roce 1989 dokončil proces vytvoření uniformity s collège Unive (všeobecné střední školy). 100% třídy stejného věku vstoupí do 7. ročníku ve věku 11 a 12 let. Všechno dělení bylo zrušeno, všem se dostalo stejné výuky. Schopnostně různorodé třídy pojímají žáky, jejichž znalosti nebyly ověřeny a kteří přecházejí ze třídy do třídy bez potřebných dovedností, aby profitovaly z poměrně rigidně strukturovaných hodin; všechny tyto elementy výrazně poškodily propadající děti, nebo naopak děti nadané, bez ohledu na původ jejich obtíží.

V současné době je francouzský školský systém organizován okolo výběrových lyceí, následovaných dvouletým přípravným obdobím a možným přijetím na élite Grande Écoles, cesta běžně vnímaná jako naplňování potřeb nadaných studentů. Nicméně akcelerace je možná, ať již ve formě předčasného přijetí do školy nebo přeskokování ročníku. Domácí vzdělávání může probíhat pod dohledem státu. Některé drahé soukromé školy vybírají podle výsledků, ale pouze jedno nákladné lyceum Michalet v Nice se 150 studenty se věnuje intelektově nadaným studentům. 13 bezplatných vysokých škol poskytuje speciální kurzy pro intelektově talentované studenty ve věku mezi 11 a 15 lety. Od 70. let existují v každé oblasti Francie speciální školy zaměřující se na hudbu a sport, nejznámější je Ecole de L'Opera v Paříži.

Po dlouho dobu byla hlavním tématem vzdělávacího programu „nápravné“ učení. Nicméně nebylo ošetřeno od kořenů – prevence. Hodnocení výsledků ukazuje, že byly katastrofické, zejména na úrovni nižší střední školy. Ministerstvo vzdělávání bylo vyměněno a ministři pomalu začínají znovu promýšlet systém. Brzy proběhne další hodnocení na všech úrovních, aby byly identifikovány potřeby žáků a určeny, kde musí

dojít k jiným uspořádáním. Ministerstvo jmenovalo komise, jejichž studie a doporučení mají významně zvýšit povědomí o rozdílech mezi dětmi a jejich potřebě rozdílného učení.

Od roku 1996 všechny ministerské instrukce doporučují, aby byla diverzita studentů respektována. Někteří studenti mají speciální potřeby, proto je školám poskytnuta určitá autonomie. Přestože jsou dveře ke speciálnímu vzdělávání nadaných stále zavřené, již nejsou zamčené a ředitelé mohou uchopit tuto příležitost a přizpůsobit výuku potřebám svých žáků.

Na úrovni nižší střední školy se doporučuje, aby současně z národního kurikula mohly děti se specifickými potřebami těžit i z různorodých kariérních cest a mezioborové práce. Na vyšších středních školách různé moduly nabízejí větší výběr disciplín nebo hlubší studium již v kurikulu obsažených disciplín. Přestože je vzdělávání povinné do věku 16 let, musí instituce držet místo těm, kteří chtějí pokračovat ve studiu i po této hranici. Lycea (starší střední školy) také podstoupila významnou změnu. Žáci na obecných i technických školách nedosáhnou obvykle potřebné úrovně k pokračování a seconde (11. ročník) byl proto přizpůsoben danému rozhodování. Proud A, B, C, které v tomto ročníku začínají, byly zrušeny a rozlišovat se nyní začíná v première (12. ročník): s literaturou, přírodními vědami, ekonomikou a společenskými vědami. Od seconde umožňuje modulární výuka větší rozmanitost.

Ve Francii existuje velký počet bakalářských studií: obecné, technické nebo odborné. Změna, o které ministerstvo doufalo, že bude velmi kladná, je ve skutečnosti velmi negativní. Adolescenti jsou často vmanévrováni do proudů, které jsou nevhodné nebo které si nevybrali, protože je všeobecný vzdělávací systém odmítl. Na rozdíl od Británie nemá „technické“ vzdělávání ve Francii dostatečný tlak. Je to velká škoda, Francii dochází dělníci a řemeslníci a neví, co dělat s početným studentstvem, které na konci svého studia čelí vysoké nezaměstnanosti.

Univerzitní vzdělávání je bezplatné, kromě vstupních poplatků. Jakýkoliv student, který prošel bakalářským studiem, se může stát magisterským studentem. Francouzský vzdělávací systém je zvláštní tím, že je otevřený všem na primární i sekundární úrovni, ale je velmi výběrový, dojde-li k Grandes Ecoles (instituce vyššího vzdělávání), kde jsou vzdělávání elitní studenti: École Nationale d'Administration (Fakulta státní správy), École Polytechnique a École Centrale (fakulty strojírenské), École des Mines (Škola hutního inženýrství), École des Hautes Etudes

Commerciales (Obchodní škola). Mnozí studenti upozorňují na to, jak obtížné je pro děti ze sociálně slabého prostředí dostat se na tyto prestižní školy, protože potřebují absolvovat dva až tři roky přípravy na přijímací zkoušky.

Nicméně v současné době je již patrné, že si mnozí tento fakt uvědomují. Od roku 2002 počínaje Institut des Sciences Politiques (Institut politických věd) v Paříži nabírá na základě školních záznamů některé žáky ze sociálně slabých předměstí, kteří by jinak nesložili přijímací testy. Možná bude tento příklad následovat více privilegovaných institucí.

Ve směru tohoto přemýšlení veřejné přijímací zkoušky nižších středních škol, které všechny zmizely, se nedávno znovu objevily a pokud by stát měl platit plné náklady jako dříve, stipendijní žáci, kteří jsou ochotni pracovat, možná vytěží z „eskalátoru republiky“ a dosáhnou „republikového elitářství“, o kterém nedávno mluvil jeden z britských ministrů. Nadané děti budou přímo ovlivněny těmito opatřeními, a tak se jim dostane vzdělávací „spravedlnosti“.

Obecně je francouzský přístup k nadání nekonzistentní. Přestože vláda tuto problematiku uznává v primárním a sekundárním vzdělávání, neexistuje speciální politika nebo nařízené služby. Francie pořádá pravidelné soutěže, včetně sportovních, šachových a hudebních. Navíc různé francouzské asociace organizují vědecké a matematické hry jako Les Olympiades de Chimie et de Physique nebo matematické soutěže jako Klokan a Logický přemet (Logic Flip). Jedna pařížská univerzita (Jussieu) pravidelně organizuje kurzy a setkání, aby stimulovala výslovně náctileté. Jednou ročně sesbírají mladé vědce z celé Francie na Matematický a jeansový kongres (Mathematics and Jeans Congress). Ministère de l'Éducation Nationale také organizuje soutěže v předmětech jako francouzština, filozofie, matematika, angličtina, němčina a fyzika pro nejlepší studenty v Terminales (zkoušky uzavírající sekundární vzdělávání) na konci školního roku.

Nicméně ve Francii existují individuální iniciativy, některé školy se pokusily o speciální kurzy pro nadané a dobrovolnické organizace provozují víkendové a jiné kurzy a a vydávají časopisy pro nadané.

8.1.5. Švýcarsko

Kantony, švýcarské administrativní regiony, rozhodují o své vzdělávací politice a vzdělávání nadaných jen pomalu nacházejí cestu do

jednotlivých programů. Na univerzitách, jako Univerzitě v Curychu, je vzdělávání vysoce nadaných zakotveno ve speciálním vzdělávání. Ale univerzity nemají přímý vliv na plánování vzdělávání a jeho implementaci. Od konce 80. let se nadání stalo veřejně diskutovanou otázkou v německy a francouzsky mluvících kantonech, ale je stále velmi ignorováno v italsky mluvících kantonech. Státní ministerstva dosud nejsou v této oblasti aktivní. V Curychu existuje experimentální škola pro umělecky a atleticky talentované mladé jedince, a Talenta, soukromá primární škola s 19 žáky. V Basileji a Soloturnu jsou soukromé střední školy pro nadané. Talentovaní atleti mohou navštěvovat soukromé gymnázium v Graubündenu a mladí a slibní švýcarští vědci se mohou účastnit zavedených Jugend forscht (Mladí výzkumníci). Navíc Schweizerische Studienstiftung (nadace) nabízí talentovaným mladým studentům odlišné mezinárodní programy, aby získali mezinárodní zkušenosti.

Státní politika snažící se udržet nadané žáky v hlavním vzdělávacím proudu s minimální akcelerací nebo obohacením se mění. V curyšském kantonu je možné přeskocit ročník na všech úrovních a někdy dokonce více než jeden. V Curychu je k dispozici učitel obohacování (speciální učitel pro vzdělávání nadaných). Doporučuje se individualizace ve třídě a plánuje se nová výuka a podpůrné materiály. Nedávná německá adaptace Renzulliho modelu školního obohacování (Renzulli a kol., 2001) stimuluje německy mluvící kantony, aby implementovaly tento třídně založený přístup.

Všechny švýcarské služby pro nadané jsou soukromého charakteru. V Curychu existuje experimentální škola pro umělecky a atleticky talentované, K+S (Kunst und Sport) a dvě základní školy, Talenta s 19 žáky a Clix (blízko Curychu) využívající Renzulliho model školního obohacování, která se rozšířila na střední školu v roce 2002. V Basileji (Minerva) a Soloturnu jsou střední školy a v Curychu, kde AKAD nabízí předčasně zralým žákům maturitní zkoušku v 15 letech namísto 19. Jsou zde dvě charitativní organizace; Schweizerische Studienstiftung nabízí talentovaným mladým různé mezinárodní programy a Stiftung für hochbegabte Kinder podporuje znevýhodněné nadané děti a adolescenty.

8.1.6. Nizozemí

Holandská vláda uznává nadání jako důležitou otázku v primárním a sekundárním vzdělávání. Ministerstvo vzdělávání stimuluje a podporuje výzkum od roku 1980 na Univerzitě v Nijmegenu, zaměřující se na základní školy, a na Univerzitě v Utrechtu zaměřující se na sekundární vzdělávání. Centrum pro studium nadání bylo založeno v roce 1988 na Univerzitě v Nijmegenu, s jedinou evropskou profesorskou židli pro oblast nadání.

Ale politika integrace získává znovu na popularitě, jak prokazuje nedávná vládní publikace s názvem Zase společně ve škole, která signalizuje, že méně dětí by mělo navštěvovat speciální školy a běžné školy by měly navýšit diferencovanou výuku. Holandské nové školy, jenské, montessori nebo daltonské školy, které běží souběžně s normálními primárními školami, mohou jednodušeji nabízet speciální služby nadaným dětem, neboť pracují individuálněji. Existují také speciální školy pro žáky talentované v hudbě, tanci nebo sportech, které mohou děti navštěvovat přibližně od 10 let věku.

Soutěže jsou dostupné, stejně jako ve většině ostatních zemí Evropy. Ty jsou organizovány odborníky na tvorbu kurikula (SLO), Ministerstvem vzdělávání a / nebo univerzitami v oblastech jako matematika, fyzika, chemie a informační technologie. Studenti se na ně mohou připravovat buď na středních školách, nebo univerzitách. Tyto olympiády mají podporovat praxi různých věd. Vítězové mohou pokračovat na mezinárodní úrovni nebo získat cenu (až 5000 NFG).

V letech 1996, 1997 a 1998 14-17 letí nadaní získali možnost absolvovat kurzy pod univerzitním patronátem díky soukromé iniciativě, Podpora talentů, vedené Pietrem Spanem (Pluymakers, 1997). Teoretickou základnu tvořila teorie Vigotského, zejména jeho koncept zóny proximálního rozvoje (Kozulin, 1990). Nadaní byli taženi vpřed ve svém vzdělávání a porozumění extrémně vysokými standardy obtížných a zajímavých úkolů. Mělo se jednat o mezinárodní počin, ale ve skutečnosti byli schopni pracovat v holandštině pouze Němci a Rakušané (stejně jako rodilí mluvčí). Účastníci museli navštěvovat kurzy po celé dva týdny. Navíc vše bylo doplněno návštěvami kulturních a vědeckých center, jako koncertů v Amsterdamu a muzeí po celé zemi.

Existuje jen malý, neanalyzovaný a nepublikovaný výzkum studentů (osobní komunikace s ředitelem). Skóre z Ravenových pokročilých ma-

trici byly velmi zajímavé. Mnozí studenti, kteří byli vybráni učiteli, dosáhli pouze průměrných skóre, zejména kreativnější němečtí mladí. Domnívali jsme se, že logické myšlení Ravena zcela nezapadalo do jejich různorodých schopností.

Kurzy podpory talentů začaly ve druhém ročníku na Univerzitě v Rotterdamu ve spojení s Univerzitou v Delfách a Enchede, technickou univerzitou, která byla vybrána pro třetí ročník. Motivací univerzity bylo přilákat nejlepší studenty, protože holandské univerzity bojují o studenty, ale to se nestalo. Mladí lidé z kurzů si příliš často vybírají jiné univerzity, aby si udrželi zájem hostící univerzity. Tak se dostalo těmto univerzitám deziluze, velcí charitativní dárci jako Shell ztratili zájem a vyschly finanční zdroje. Kurzy potřebovaly 300 000 guldenů ročně (asi £200 000) navíc k tomu, co platili rodiče za kurzy. Holandská nadace podpory talentů pokračuje a poskytuje podporu, stejně jako HINT, který nabízí informace školám a vzdělávacím autoritám, organizuje přednášky, kurzy a aktivity pro nadané děti. FACTA (nadace) organizuje letní kurzy v informatice.

Některé holandské pedagogické fakulty nabízejí jeden nebo dva moduly (jeden modul je 40 hodin studia) pro učitele základních škol v jejich třetím či čtvrtém ročníku studia. Pro učitele středních škol se příprava bude realizovat. Je zde celá řada školních poradců, kteří nabízí učitelům informace o vzdělávání nadaných.

8.1.7. Itálie

Podpora nadaných není v Itálii uznávaným problémem. Přestože se zájem pomalu objevuje, je podezřelý z elitářství doprovázený obavami (postfašistickými), že neliberální a nedemokratické vzdělávání by mohlo být znovu institucionalizováno. Dokonce i drahé soukromé školy měly jen malý úspěch, včetně těch dříve podporovaných římsko-katolickou církví a několika univerzitami, které si vybíraly studenty podle finančních a intelektových možností a vytvořily společenskou elitu (stejně jako soukromé školy v Británii). Italské úřady nyní tento typ výběru zakazují a vzdělávací iniciativy a výzkum směřují k všeobecnému spíše než konkrétnímu. Výzkum na Univerzitě v Janově, Pavia a Římě, např. v současné době studují rozvoj sociálního a morálního učení a motivace, způsob života a chování nadaných jedinců a identifikace adekvátním testováním – bez potřeby segregovaného vzdělávání nadaných. Nicméně v Itá-

lii probíhají soutěže, ve velké míře organizované soukromými sponzory, v matematice, přírodních vědách a umění (malování, psaní a tvorba filmů).

8.1.8. Portugalsko

Od 90. let General Law for the New Reform uznává různé rytmy studia. To vytvořilo prostor pro služby pro nadané děti, jak je možné vysledovat v publikaci Ministerstva základního vzdělávání (DEB) s názvem Nadaní studenti, která byla dodána na všechny základní školy, a v legislativě pro nadané děti, které mohou navštěvovat školu od pěti let namísto šesti, jak je obvyklé. V roce 1996 DEB spustilo a implementovalo projekt, aby podpořilo předčasnou intelektovou vyspělost: Projecto de Apoio ao Desenvolvimento Precoce (PADP), poskytuje mimoškolní obohacení studentům na základních a středních školách. Také nabízí speciální kurzy a pravidelné přednášky pro učitele. První oficiální program se konal v červenci 1998 a organizoval jej DEB pro 150 účastníků ve věku od 3 do 9 let.

V Portugalsku fungují čtyři neziskové asociace, které se věnují rozvoji nadání. Všechny organizují konference, publikují, organizují přípravu učitelů a letní kurzy pro děti, a demonstrují tak aktivitu a narůstající zájem – Asociace pro nadané děti v Portugalsku (Association in Portugal for Gifted Children - APGC) (založená 1986), Portugalské centrum pro kreativitu, inovaci a vůdcovství (Portuguese Centre for Creativity, Innovation and Leadership - CPCIL) (založena 1989) a Portugalská asociace pro studium problémů inteligence, kreativity a talentu (Portuguese Association for the Study of the Problems of Intelligence, Creativity, and Talent - APEPICTA) (založená 1995) a Associação Nacional para o Estudo e Intervenção na Sobredotação (ANEIS) (založená 1998).

8.1.9. Španělsko

Scéna ve Španělsku je živá a nyní stanovená zákonem Ley de Ordenación General del Sistema Educativo (LOGSE, 1/1990, 3. října a Ministerstevské nařízení ze dne 24. dubna, 1996), takže intelektuální nadání je nyní v dobrém slova smyslu kategorie speciálních vzdělávacích potřeb. The Real Decreto 696/1995, článek 3.2 nicméně stanovuje, že žáci musí být vzděláváni v běžných školních třídách, přestože mohou navštěvovat

specializovaná centra vzdělávání, která by měla být více flexibilní, aby jim vyhověla. Nadaní nyní mohou začít ve škole dříve, mohou přeska-
kovat ročníky, mají právo na psychologické hodnocení a využití speciál-
ních kurikulárních opatření a vedení. Nejen, že mohou být akcelerováni,
ale připouští se i změna rozvrhů a místa. To vše je relativně nové a špa-
nělské úřady se stále učí ze zkušeností a výzkumu, aby našly pro Špa-
nělsko nejefektivnější postup, např. Univerzita Baleárských ostrovů na
Mallorce a Autonomní Univerzita v Barceloně využily Renzulliho šká-
ly pro výběr španělských žáků (Roselló a kol., 2000). 4856 subjektů, kte-
ří byly nejprve vybráni Renzulliho škálami a následně učiteli jako nada-
ní na základě vysokých skóre, vyústilo ve vzorek 733 subjektů. Mezi IQ
skóre a Renzulliho škálami byla zjištěna velká nesourodost, což ukazu-
je, jak tvrdí výzkumníci, že škály nejsou dobrým způsobem identifikace
děti s vysokými schopnostmi.¹ Optimálním řešením je podle výzkumní-
ků kombinace specifických testů schopností a kreativity. Další práce na
psychologických procesech ukázala, že nadaní používají postupy porozu-
mění na vyšší úrovni, používají efektivnější kódování, kombinaci a srov-
nání. Výzkumníci došli k závěru, že obohacení nebo mimoškolní aktivi-
ty by měly zahrnovat kognitivní obohacení, zejména výuku kognitivních
dovedností, které studovali dva roky na 20 školách v regionu Murcia, od
mateřských škol po základní. Výzkumníci navrhuji, aby se výuka kogni-
tivních dovedností stala prioritou pro nadané z těchto důvodů:

- Pomáhá učitelům reflektovat a být citlivý k tomu, jak učí a jak se je-
jich žáci učí
- Umožňuje to nadaným dětem zůstat s vrstevníky
- Umožňuje nadaným dětem, jejichž rozvoj schopností není vyrovnaný,
aby jej lépe koordinovaly
- Je jednoduché to zvládnout v běžné třídě a funguje dobře pro většinu
děti.

Některé podpůrné programy a letní školy pro nadané děti pro jednot-
livce i skupiny byly vytvořeny na Univerzitě v Navarre (Tourón, Iriate,
Reparaz, Peralta, 1998, str. 53). Na Univerzitě v Madridu byl vytvořen
program pro pregraduální přípravu učitelů, který usiluje o vytvoření spe-
cifických diagnostických a identifikačních nástrojů a plánování a vytvo-
ření vhodného postupu. Byly vytvořeny mezinárodní výměnné programy.
V roce 1998 založili zaměstnanci, učitelé a výzkumníci z univerzit, kde

¹ Renzulli by pravděpodobně došel k opačnému výsledku.

dlouhodobě probíhal výzkum vzdělávání nadaných (Navarre, Santiago de Compostella, Madrid, Murcia and others), organizaci, Sociedad Espanola para el Estudio de la Superdotación, která vydává odborný časopis FAIS-CA (Revista de Altas Capacidades).

8.1.10. Skandinávie

Žádné jiné evropské státy nepředstavují a neuzákonily rovnostářské přesvědčení a politiku jako Dánsko, Norsko, Švédsko a v poněkud menší míře Finsko a Island. Skandinávský ideál rovnosti a společenského kolektivismu na všech úrovních společnosti je nejlépe chápat jako neodmyslitelnou kulturní charakteristiku. Skromnost je podporována tak, že se zdá, že osobní pýcha a požadavek speciálních privilegií se zdá být poněkud neslušný (Persson, 1998).

Je nepravděpodobné, že skandinávské země někdy vytvoří pojem nadání jako USA nebo jiné aktivní evropské země. Nicméně skandinávská národní kurikula se bezvýhradně blíží pojetí multičetné inteligence (Gardner, 1983). Tato teorie je stále více výzkumníky chápána jako cesta kupředu, kde uspokojujeme vysoce schopné děti v integrovaných třídách, protože – v jistém smyslu – třída založená na pojmu mnohostranných kompetencí mnohem více obchází rovnostářské dilema. Je pravděpodobné, že s původními hodnotami a tradicemi jako základem, skandinávské země mohou rozvinout svůj vlastní kulturně specifický přístup, aby pečovaly o nadané a talentované.

V 3. mezinárodní matematické a přírodovědné studii (TIMSS, 1999), Švédsko a Dánsko, společně s Nizozemím byly mezi zeměmi s nejlepšími výsledky – s fakticky žádnou specifickou nabídkou služeb pro nejchopnější.

8.1.10.1. Švédsko

Je poněkud paradoxní, že Švédsko hostí Nobelovu cenu, kde vysoce uznávání jedinci z celého světa přebírají prestižní cenu. Zatímco vláda neuznává talent jako problém zasluhující si speciální pozornost ve vzdělávacím systému. Přestože každé národní kurikulum od roku 1920 chrání práva a prospěch každého jednotlivého studenta v normální třídě, speciální potřeby byly uznány pouze ve spojení s dětmi s poruchami učení nebo různými fyzickými a psychickými poruchami. Vysoké schopnosti neby-

ly oficiálně specifikovány jako samostatný problém ve vzdělávání a mezi učiteli je dokonce někdy považováno za neetické hádat se o to, že úspěšné děti potřebují speciální služby (Persson, 1998).

Přesto ve všech švédských městech a městečcích existují speciální hudební školy pro všechny věkové kategorie, speciální střední školy se zabývají různými sporty a hudbou. I když taková speciální příprava příležitostně vyprodukuje skvělé atlety a hudebníky, výběr je založen na zájmech spíše než specifických schopnostech, přestože zájemci musí složit odborné zkoušky, aby byli přijati. Nicméně v nedávné době se rozběhlo několik vzdělávacích experimentů, obvykle na středoškolské úrovni v přírodních vědách a matematice, což bychom mohli chápat jako obvyklejší cestu k tradičnímu vzdělávání nadaných. Úspěšným studentům byla nabídnuta možnost účastnit se pokročilejších kurzů než těch, které jsou typické pro jejich úroveň vzdělávání. Tato snaha je nicméně lokální a omezuje se pouze na hrstku škol.

Objevil se však náznak změny postojů. Místní úřad pro vzdělání ve Stockholmu (Stockholm Local Education Authority) povolil šest speciálních tříd pro vysoce nadané na úrovni základní i střední školy, tím, že poskytl určitou autonomii místním vzdělávacím úřadům. Speciální příprava pro učitele nicméně nebyla zvažena, ani strategie, kterými by bylo možno ohodnotit tento typ speciálních škol. Určitá příprava pro výuku nadaných je dostupná na Jönköping University, kde se všem studentům v povinné pregraduální přípravě učitelů dostane počáteční znalosti o nadání a vysokých schopnostech. Je dostupný také speciální kurz, ale zájemců je málo.

Zatímco vysoké schopnosti a individuální úspěch nemusí být brán na vědomí u jednotlivců, je určitě uznáván u skupin. Jeden nezvyklý příklad za všechny – kvalifikovaný jako skupinový a elitářský – je ‘Gnosjö spirit’. Gnosjö je malá komunita na jihu Švédska, kde podnikatelský talent a výsledky v oblasti malých a středních podniků kvete poměrně nezávisle na politickém vedení a politice nařízené ve Stockholmu, tvoří tak tuto oblast velmi zámožnou, nezná také fakticky žádnou nezaměstnanost. Tento fenomén se stal předmětem mnoha studií a ocenění ze strany politiků a výzkumníků, více méně bez ohledu na jejich politickou příslušnost. Navíc přestože je vzdělávání chráněno od elitářství, elitářství je ve skutečnosti v praxi praktikováno, uznáváno a široce podporováno v profesním životě. Existuje tak neshoda mezi průmyslem a vládní vzdělávací politikou.

8.1.10.2. Dánsko

Ideály kolektivistické podpory státu v Dánsku zabránily snahám soustředit se na nadání. Různé vzdělávací potřeby dětí jsou naplňovány diferenciací v rámci inkluzivních schopnostně různorodých tříd, přestože učitelé stále ještě postrádají znalosti, jak nadané učit. Nicméně dánské Ministerstvo vzdělávání prokázalo určitý zájem počínaje rokem 1995 v Danish National Institute for Educational Research v Kodani, jehož cílem je prozkoumat potenciální problémy a jejich dopad ve vztahu k talentovaným dětem.

8.1.10.3. Norsko

V roce 1997 norské Ministerstvo náboženství, vzdělávání a přírodních věd znovu upevnilo rovnostářský etos. Potvrdilo tak, že potřeby dětí s vysokými schopnostmi (a nízkými schopnostmi) by měly být uspokojovány v integrované a inkluzivní třídě. Nejsou k dispozici žádné speciální školy a žádné letní školy pro vysoce talentované děti, přestože školy mohou převzít iniciativu a pozvat odborníky, aby inspirovali nejen studenty, ale i jejich učitele. Stejně však jako kdekoliv jinde v Evropě, zde existují souřeže v matematice, počtech a fyzice přitahující talenty.

8.1.10.4. Finsko

Ve Finsku existuje větší citění pro vzdělávací flexibilitu než v ostatních zemích Skandinávie, hlavně díky decentralizovanému rozhodování ve školském systému a díky odstoupení od národního kurikula. Individualita a svoboda volby jsou nyní silně zdůrazňovány. Školy byly podpořeny, aby iniciovaly flexibilní rozvrh pro akceleraci a soutěž, zejména Olympijské studie (viz sekce Soutěže) (Tirri, 1997; Tirri, 2001). Rodiče se mohou rozhodnout, zda je jejich dítě připravené začít školní docházku v šesti, namísto obvyklých sedmi let, a existuje hnutí za to umožnit rodičům rozhodnout se, na kterou školu chtějí dítě poslat. Navíc studenti střední školy si mohou svůj rozvrh více méně „uzpůsobit“, protože většina středních škol funguje bez ročníkového dělení.

Mimoškolní obohacování je nyní dostupné na dobrovolném základě. Např. některé základní školy organizují skupiny, kde si mohou děti zkonalovat dovednosti a zájmy dle svých speciálních talentů. Takové skupiny se zaměřují na kognitivní dovednosti, matematiku, počítače a umění v rámci projektové výuky; je naplánovaná větší variabilita těchto sku-

pin. Matematicky nadaní středoškoláci se pravidelně setkávají na Univerzitě v Tampere a účastní se kurzů na Otevřené univerzitě a letních kurzů, kde získávají kredity v lineární algebře a fyzice pro pozdější studium na univerzitě. Tento projekt je sponzorován Ministerstvem vzdělávání a finským průmyslem. Také narůstá původní finský výzkum s ohledem na vysoké schopnosti, kompetence, talent a jeho vzdělávání. Nicméně existuje stále neochota na straně finských učitelů udělat si čas a vymezit finance pro své nadané žáky (Ojanen a Freemanová, 1994).

8.1.10.5. Island

Island, malý ostrov s dlouhou nepřerušenou linií záznamů, se stal oblíbeným místem genealogů. Vzhledem k malé kontaminaci socioekonomickými faktory, dopady diferencovaného vzdělávání vystupují jasněji. To se stalo s Programem hledání talentů pro nadané a talentované školní děti (Freemanová, Joseppson, 2002).

Po 12 let, od podzimu 1985 do jara 1997, Reykjavík podporoval Službu obohacování kurikula, Namsefnisradgjöfin (NER). Od té doby však na Islandu neproběhla žádná speciální služba pro nadané, protože politická atmosféra zakazuje jakýkoliv náznak elitářství.

Každý rok bylo kontaktováno přibližně 14 000 dětí ve věku 6 – 16 let. Učitelé identifikovali žáky s výjimečně dobrými studijními schopnostmi. 200 žáků narozených mezi léty 1970 a 1986 souhlasilo, že se zúčastní obohacování a přestože bylo vybráno dalších 85 stejně vhodných jedinců, z různých důvodů (jejich nezájem nebo nesouhlas rodičů) se neúčastnili. NER program se záměrně nekřížil s běžnou školou. V roce 2000 byli účastníci programu NER a ti, co se neúčastnili, (ve věku 14 - 30), srovnáni z pohledu výsledků, zájmů a ambicí.

Program NER byl bohatý:

- **Sobotní aktivity.** Ty se lišily, např. byl pozván host na dvě hodiny, aby hovořil se žáky. Týkalo se to umělců, autorů, vědců, obchodníků, ředitelů a odborníků v různých oborech. Někdy žáci navštívili edukačně zajímavé místo, jako vědeckou laboratoř, Institut pro rybaření, Národní divadlo, parlament, Národní televizní stanici, zemědělskou školu, vzdušnou kontrolu, meteorologickou stanici apod.
- **Středoškolské hodiny.** Žáci 9. a 10. ročníku (poslední dva ročníky základní školy) měli možnost se zúčastnit jednoho nebo dvou kurzů na

všeobecné střední škole se staršími spolužáky. Tyto kurzy se obvykle týkaly matematiky, chemie, fyziky, filozofie nebo literatury.

- **Poradenství.** Žáci byli vedeni ve své školní práci jedním ze tří poradců a bylo jim poskytnuto další učivo v různých předmětech. To vše ve spolupráci s jejich třídním učitelem a školním poradcem.
- **Žákovský časopis.** Žáci vydávali svůj vlastní časopis, který pojmenovali H2O. Obsahoval články, eseje, povídky, poezii, hádanky, obrázky atd. Všechnu práci dělali žáci sami a redakční rada byla vybrána také žáky tak, aby reprezentovala různé věkové skupiny.
- **Eseje, povídky a poezie.** Soutěž o nejlepší eseje, povídky a poezii byla řízena a financována soukromými firmami, jako Iceland Steamship Company a Grand Fishing Plant.
- **Šachový klub.** Mnoho z žáků se účastnilo šachového klubu a každoroční šachové soutěže základních škol Reykjavíku.
- **Přehlídka talentů.** Každý rok NER pořádá přehlídku talentů v aule jedné ze základních škol, kam byli pozváni učitelé, rodiče a přátelé. Zahrnovala všechny druhy zábavy, hlavně krátké hry, vokální a instrumentální hudbu atd.

Z původně vybraných dětí, účastníků i nezúčastněných, 138 odpovědělo na rozsáhlý korespondenční dotazník. Výsledky ukázaly, že ti, co si vybrali obohacování, pocházeli ze vzdělanějších a stabilnějších rodin. Účastníci měli nejen pozitivnější postoj ke vzdělávání a k životu obecně, ale také silnější sebepojetí a byli fyzicky zdravější. Jejich vyjádřená motivace k úspěchu byla výrazně vyšší. Účastníci uváděli, že si ve škole vedli lépe než nezúčastnění a pravděpodobně lépe i poté.

Relativně uniformní populace Islandu je ideální pro výzkum. Ale dokonce i zde šetření štedrého programu pro nadané ukázalo, že rodinné zázemí ovlivnilo jeho výsledky. Nicméně učitelé ne vždy navazovali na lepší výsledky žáka, a tak se výsledky příliš často rozptýlily. Nejlepší výsledky žáka vznikaly při koordinaci školní a mimoškolní nabídky služeb.

8.2. Nabídka služeb ve východní Evropě

Politické změny od dob komunismu ovlivnily nabídku služeb pro nadané napříč bývalými sovětskými zeměmi. Přestože většina již měla dlouho tradici v péči o talenty a nadání, éra Sovětského svazu byla vybu-

dována na podmínce, že výjimečné talenty se staly mezinárodními „ambasadory“ k propagaci ideálů politického systému: odeslat tyto talenty, aby se jim dostalo péče v jiných zemích a jinými systémy, bylo nepřijatelné. Současně se Sovětský svaz pokoušel eliminovat myšlenku vrozených charakteristik. Např. psychologické testy byly zakázány, protože byly považovány za nástroj třídní diskriminace. Proto potenciální nadání a talenti mohli být vybíráni pouze experty. Nicméně vzhledem k vynikajícím světovým úspěchům akumulovaná znalost východní Evropy byla celosvětově velmi vlivná.

Navzdory nedostatku zdrojů a někdy nedostatečné administrativě a organizaci bylo vzdělávání nadaných od 90. let uchopeno s určitou horlivostí a důmyslem napříč bývalými komunistickými zeměmi. Dnes narůstá počet speciálních škol umění, matematiky, přírodních věd a jazyků. Navíc běžné školy nabízejí speciální hodiny pro nadané žáky v matematice, informatice, přírodních vědách a jazycích. Existuje zde široká nabídka mimoškolních aktivit pro nadané, jako kluby, letní kempy, letní školy, festivaly, představení a výstavy. V Bulharsku jsou po mnoho let populární metody Edwarda De Bona pro rozvoj kreativity a 30 škol je nyní používá ve výuce. Dosud však neproběhl žádný vědecký výzkum výsledků tohoto systému.

Velmi rozšířené jsou ve východní Evropě soutěže, na místní, regionální, národní i mezinárodní úrovni, které nabízejí ceny v podobě přijetí na univerzitu nebo prestižní umělecké a sportovní akademie. Jen v Polsku existuje 24 soutěží v umění, astronomii, biologii, chemii, filozofii, fyzice, geografii, historii, informatice, moderních jazycích (např. angličtině, běloruštině, francouzštině, latině, němčině, ruštině a polštině), matematice, ekologii, ekonomii, technologii, polských studiích, světové historii, právu, zemědělství a ošetřování. Některé z těchto soutěží probíhají jak na základních, tak na středních školách; jiné pouze na středních školách. Vítězové soutěží na základních školách mohou dosáhnout přijetí na specializované střední školy a středoškolští vítězové získají určité přednostní právo při hlášení se na univerzitu. Navíc je zde mnoho letních škol a kurzů pro talentované studenty v matematice, krásných uměních, literatuře a agronomii, trvající jeden až dva týdny.

Na některých středních školách jsou k dispozici mentoři, učitelé jsou jmenováni „mentory“, aby připravili nadané žáky na národní a mezinárodní soutěže. Systém konzultací se začíná stávat zavedenou formou pod-

pory nadaných studentů. Profesoři a výteční výzkumníci umožňují středoškolákům podílet se na univerzitní výzkumné práci. Na Ukrajině několik speciálně jmenovaných poradců poskytuje nadaným a talentovaným morální podporu. Na univerzitách, vysokých školách a výzkumných institucích narůstá počet publikovaných výzkumů vzdělávání nadaných a jsou šířeny na mezinárodních konferencích.

Společně se státním vzdělávacím systémem poskytují podporu talentu další veřejné instituce (jako kulturní a komunitní centra), naplno nebo jako součást svého programu. Na Slovensku je např. velmi aktivní Slovenská asociace matematiků a fyziků a organizuje soutěže a letní tábory stejně jako mnoho asociací krásných umění a hudby. Narůstá také počet soukromých škol zdánlivě pro nadané, ale pravděpodobně pro nové bohaté.

8.2.1. Rusko

Ruská kultura je spojená s vášní pro talent a s národní hrdostí na své vysoce úspěšné jedince. Skutečně dlouho před komunistickou revolucí v roce 1917 byly nadané a talentované děti z celé země posílány do Moskvy a Sant Peterburku na speciální školy vysoké úrovně, bohaté na tradice, v oblastech jako malování, balet a hudba. Překvapivě výjimečnost v matematice a přírodních vědách nemají dlouhou tradici; první speciální matematická střední škola nevznikla v Moskvě dříve než v roce 1959 (za většinu z těchto informací vděčíme Grigorenkovi, 2000).

Sovětský systém výuky nadaných, téměř stoletý, má stále ještě určitý vliv, i když došlo k mnoha vážným změnám v postojích a provizích od rozvinutí perestrojky na konci 80. let. Vzdělávání nadaných bylo primárně míněno pro dobro celé společnosti, sekundárně mělo podpořit pokrok a do třetice osobnostní rozvoj jednotlivce. Mladým se dostalo malé sociální a emocionální podpory. Rodiče byli jen zřídka konzultováni, částečně z nedostatku denních škol pro speciální učení, proto děti musely být často umístěny daleko od domova.

Nicméně ve srovnání s průměrnějšími dětmi se nadaným vedlo mnohem lépe. Měli nejlepší vzdělání (na internátních školách platila vláda školné, ubytování a učitelský sbor), lepší učitele (často učitelé, kteří pracovali s nadanými, učili i na univerzitách), a získávali žádanější zaměstnání (speciální vládní komise vyhradila zaměstnání tak, aby úspěšnější studenti měli lepší možnosti než jejich méně vyzrálí vrstevníci).

Sovětské vzdělávání nadaných zdůrazňovalo obohacování v oblíbených oborech jako matematika a přírodní vědy a věnovali jen relativně málo pozornosti humanitním oborům. Děti byly identifikovány brzy a byly buď umístěny do speciálních škol pro nadané, nebo zahrnuty do speciálních programů. Vzdělávání nadaných v matematice a přírodních vědách tvoří to nejlepší ze specializovaného vzdělávání. Bylo založeno mnoho škol pro nadané matematiky; některé jsou dobře známy celosvětově i mezinárodně. Mezi ně patří Moscow School No. 57, Saint Petersburg School No. 239, Moscow Boarding School No. 18, nyní nazývaná Specializované výzkumně-vzdělávací centrum Moskevské státní univerzity a Novosibirská škola pro nadané děti v matematice, nyní nazývaná Specializované výzkumně-vzdělávací centrum Novosibirské státní univerzity. Tyto školy stále kvetou. Výběr je odvislý od výsledků v regionálních olympiádách, letních a zimních matematických školách, intelektových korespondenčních soutěžích, přijímacích řízeních a speciálních soutěžích organizovaných školními zaměstnanci. Každá škola má svůj vlastní vzdělávací program, najímá si vlastní personál, zajišťuje shodu obsahu s národními standardy a zaujímá individualizovaný přístup ke vzdělávání studentů. Každá navázala vazby s nejlepšími vzdělávacími institucemi a nabízí kurzy připravující studenty na přijímací řízení, stejně jako aktivity, které zapojují mladé matematiky do výzkumu. Nicméně každá má své silné stránky, slabé stránky a priority, např. absolventi Moscow School No. 57 a Saint-Petersburg School No. 239 dosahují výborných výsledků v oboru v mezinárodních soutěžích, zatímco druhé dvě školy (univerzitní školy) jsou známé pro rozvoj vynikající výzkumnické dovednosti u absolventů. Absolventi těchto a dalších specializovaných škol byli tradičně napojeni na matematická a přírodovědná oddělení vyšších vzdělávacích institucí a mohli později očekávat, že získají pracovní pověření adekvátní jejich talentu, např. mezi absolventy Novosibirské školy pro nadané děti je 12 členů Ruské akademie věd (nejvyšší akademické hodnosti v Rusku), 120 profesorů na předních univerzitách – a 700 PhD.

Postkomunistické změny

Vzdělávání nadaných prošlo výraznou změnou od konce 80. let a počátku let 90. s explozí různých přístupů a druhů škol. Z 67 200 škol v Rusku je 9 126 (nebo 13%) nového typu, 540 (0,8%) soukromých a počty rychle narůstají. Tato nová diferenciací rozlišuje nejen mezi dětmi různých schopností, ale také různého socioekonomického zázemí. Přes-

tože je nadání vládou politicky přijímáno, nejsou žádné centrálně stanovené priority vzhledem k podpoře určitých oblastí zájmu a služeb, přesto se to mění, jak sílí původní výzkum v oblasti (Leites, 1996).

Demokratizace školství změnila vzdělávání nadaných. Přestože v polovině 80. let začala sovětská vláda financovat specializovaná vzdělávací centra pro nadané, dokument z roku 1990 s názvem „*Státní program identifikace, vzdělávání a výchovy nadaných dětí a mládeže s kreativním nadáním*“ se postavil proti uzavřené povaze vzdělávání nadaných a navrhuje alternativu, kde by programy mohly být dostupné všem vzdělávacím institucím po celé zemi. Toto prohlášení vyžadovalo rozvoj specializovaných škol a programů pro nadané pro využití v běžných školách. Částečně kvůli změně postoje a částečně kvůli vážným finančním problémům bylo financování postupně specializovaným školám (které se zaměřují na vysoce nadané) odejmuto a bylo investováno do nových přístupů k výuce nadaných. Účast rodičů a univerzit na specializovaném vzdělávání narostl, ale dary, školné a univerzitní podpora nemůže nahradit ztrátu vzniklou nedostatkem zdrojů.

V Rusku se termínu „nadání“ vyhýbají. V Moskvě je přibližně 1250 státních a 250 soukromých škol, z nichž asi polovina hostí obohacující programy, nazývá tyto jedince „obdaření“ spíše než „nadání“. Nicméně speciální školy i speciální třídy jsou dostupné po celé zemi, zaměřují se na matematiku, přírodní vědy, technologie až po verbální dovednosti (včetně cizích jazyků), hudbu, umění a sporty, stejně jako odborné a praktické dovednosti. Těch je relativně málo a obvykle jsou míněny pro výjimečně nadané, poskytují radikální akceleraci, individuálně připravenou výuku, psychologickou podporu, učení kreativity a komunikace.

V normálních školách Sovětského svazu se všem žákům dostávalo prakticky identické výuky se stejnými učebnicemi a dělali stejné zkoušky. Každý student se učil integrály, Newtonovy zákony atd., což umožňovalo neidentifikovaným nadaným dětem dosahovat vysokých výsledků. Ale nyní mnoho škol minimalizuje nebo dokonce opustilo vědecká studia a nahradila je znatelně zvýšeným zájmem o výuku humanitních oborů, umění a společenských věd. Navíc celé školství je teď znevýhodněno nedostatkem finanční podpory. Také role rodičů se změnila v tom, že jsou nyní dychtiví zapojit se. Školy to vítají kvůli finanční podpoře, kterou rodiče přinášejí, i když to někdy s sebou nese i nesoulad mezi rodiči a učiteli.

Speciální příprava učitelů o povaze a potřebách nadaných dětí probíhá, ale nepravdělně a obvykle ve formě doškolování jako iniciativa místních vzdělávacích úřadů. Taková příprava obvykle zahrnuje psychologii vysokých schopností, identifikaci, strategie a modely vzdělávání nadaných, tvorbu kurikula a principy kreativní výuky. Ruský školní systém zdůrazňuje diferenciaci a individualizaci výuky, ale zda jsou tyto směrnice dodržovány, závisí na jednotlivých učitelích, počtu studentů ve třídě, pracovním vytížení učitelů, individuálním zájmu a entusiasmu. Mezi učiteli vládne tendence věnovat více času dětem s poruchami učení.

V roce 1991 se spustil speciální program vůdcovství a další programy obchodu a managementu jsou nyní v přípravě. Stále existují internátní školy pro matematicky nadané děti ze vzdálených a místních oblastí, přestože tyto děti se mohou účastnit speciálního korespondenčního kurzu vedeného Moskevskou státní univerzitou. Existuje také mentorování, některé školy používají učení, kdy expert pracuje s malou skupinou studentů po několik let. Pravidlem je, že tito experti jsou bývalí studenti dané školy. Záměrem je předat nejlepší z intelektuálních a kulturních tradic dané školy další generaci nadaných jedinců, stimulovat je v určitém předmětu a usnadnit jim přechod ze školy na univerzitu.

Široká síť mimoškolních aktivit funguje ve spolupráci některými univerzitami, kde vysoce nadané děti mohou nalézt další stimulaci svého konkrétního zájmu. To zahrnuje přednášky, workshopy, projekty, práci v terénu a kooperativní učení v tradičních školních předmětech, stejně jako v dalších více specializovaných předmětech, jako studium chování zvířat, astronomie, archeologie, kosmologie, paleontologie, folklor, ikebana (japonská květinová vazba), esoterika a další. Letní školy a programy pro nadané jsou mnohé. Možná nejatraktivnější příklad takové služby je Letní škola kosmonautů v sibiřském městě Krasnojarsk.

8.2.2. Maďarsko

V Maďarsku vládne velmi pozitivní vztah k nadaným, přestože pociťují nedostatek kvalifikovaných učitelů a dopad špatných vzdělávacích podmínek. Nicméně ve větším rozsahu než jakákoliv instituce vyššího vzdělávání v Británii připravovala Univerzita Lajos Kossuth v Debreceňu od roku 1997 po dobu deseti let asi 300 učitelů v dvouletém postgraduálním studiu ECHA Diploma a vedla výzkum a program obohacování pro děti v jednotlivých školách. Mnoho základních a středních škol je

výběrových a mnoho dalších provozuje tzv. programy pro nadané s různým obsahem a úrovní.

Roku 1999 spustilo maďarské Ministerstvo školství program pro nadané nazvaný „Arany János“. Má pomoci znevýhodněným nadaným dětem žijícím v malých vesnicích (méně než 5000 obyvatel). Nejprestižnější střední školy v regionu (v současné době 19) nabízí speciální třídy (s internáty) těmto dětem od 14 let. Program pro děti začíná přípravným ročníkem, který zprostředkovává vědomosti a komunikačními dovednostmi.

Středoškolská studenta jsou také zahrnováni do univerzitního výzkumu. Mladí lidé navštěvují každoroční konference o své práci a dostanou šanci účastnit se letního kempu pro nadané. Jako rozšíření tohoto programu bylo na středních školách založeno mnoho vědeckých výzkumných skupin. Maďarské tradice také nabízejí speciální programy pro umění, hudbu, sporty atd.

Maďarská asociace pro nadané v Budapešti (která má 20% populace) nejen vede výzkum, ale nabízí individuální poradenství rodičům a dětem, Rodičovský klub, který se schází každý měsíc, aby prodiskutoval problémy, a také nabízí obohacující programy pro děti (Herskovits, 2002). Centrum je čtyři roky staré, finančně podporováno Budapešťskou samosprávnou místní vládou a Budapešťským institutem vzdělávání. Některé aktivity jsou pro rodiče a děti společné, jako např. návštěva muzea s průvodcem nebo žádost rodičů se zajímavým zaměstnáním, aby uspořádali ukázkou atd. Doposud Centrum navštívilo 393 dětí ve věku od 3 do 10 let. Stejně jako se stejnými netestovanými skupinami je poměr chlapců a dívek 2:1. Děti chodí do školy, ale mohou své učení prohloubit v týdenním setkání v Centru ve smíšených skupinách po max. 6 účastníků.

Cílem dětského obohacování, ať již na týdenních setkáních nebo letních kempech, je rozšířit intelektuální horizont dětí a naučit je, jak přistupovat k problému z různých úhlů pohledu. Týdenní setkání využívají hodně fantazie jako opak k akademické práci. Také chtějí zvýšit sebevědomí dětí, důvěru v jejich kreativní schopnosti, kooperaci, sebe-uvědomění a vytrvalost.

Letní kempy jsou provozovány pro asi 300 dětí současně. Rána jsou věnována workshopům vedeným speciálně připravenými učiteli, odpo-

ledne jsou zasvěcena soutěžím a ukázkám. Herskovits tvrdí, že poradenství se stává jednodušším, pokud psycholog může po určitou dobu žít s dětmi.

8.2.3. Česká republika

Aktuální česká školská legislativa se zakládá na zákonech a návazných opatřeních, které byly přijaty zejména v roce 2004 a 2005. Po roce 1989 (po tzv. „sametové revoluci“) bylo nutné nastartovat proces změn školské legislativy s názvem „kurikulární reforma“. Ta vyústila v roce 2004 ke schválení nového školského zákona 561/2004sb. Legislativa, která se týká nadání a vzdělávání nadaných, se stala součástí tohoto zákona a navazujících vyhlášek. V důsledku toho se vzdělávání talentovaných žáků explicitně stalo součástí systému všeobecného vzdělání. V současnosti existuje v souvislosti s potřebami nadaných žáků a jejich vzděláváním tendence k zavádění dalších metodických a informativních dokumentů stejně jako se této oblasti dotkla novela školského zákona i navazující vyhlášky č. 73/2005sb.

Školská legislativa tak začala v ČR sledovat obecný ideál individualizovaného vzdělávání a autonomního utváření individuální školní dráhy pomocí akcelerace a obohacování jak v rámci běžné školy, tak v rámci např. specializovaných víceletých gymnázií. Vedle diferenciací v oblasti intelektuálních činností hovoří školská legislativa i o vzdělávací potřebě opatření v oblasti neintelektuálních aktivit [úrovně ISCED 1-3]. Rozvoj dovedností žáků v oblasti neintelektových aktivit (sportovní a umělecké aktivity) má již v ČR dlouholetou tradici.

Koordinací mimoškolních a volnočasových aktivit pro nadané žáky se zabývá Národní institut dětí a mládeže MŠMT, který v rámci činnosti svého oddělení Talentcentrum organizuje celostátní olympiády a centrálně řídí systém předmětových soutěží. Je také celostátním koordinátorem středisek volného času, kde nacházejí nadaní žáci také určité pole realizace. NIDM MŠMT je také spoluřešitelem online vzdělávání nadaných žáků v přírodních vědách s názvem Talnet (www.talnet.cz) ve spolupráci s Matematicko-fyzikální fakultou Univerzity Karlovy. V rámci tohoto již několik let fungujícího systému vzdělávání je možné využít formy pull-out výuky* nadaného žáka v některém oboru přírodních věd pod vedením zkušeného pedagoga.

Talnet - příležitost pro nadané žáky

Talnet je projekt, jehož cílem je ověřit možnost online komunikace v oblasti vzdělávání nadaných žáků, ale tento název se používá také jako souhrnné označení aktivit, jejichž cílem je systematicky rozvíjet schopnosti mimořádně nadaných dětí ve věku od 14 do 19 let. Jádrem činnosti Talnetu je online komunikační prostředí, které slouží ke studiu, hodnocení i ke komunikaci mezi studenty a instruktory i ke vzájemné výměně zkušeností se stejně zaměřenými vrstevníky. Tento výborný nápad vznikl v Talentcentru Národního institutu dětí a mládeže MŠMT. Pro jeho realizaci se však nadchli i pracovníci Matematicko-fyzikální fakulty v čele s RNDr. Stanislavem Zelendou.

V této souvislosti je třeba se obrátit zvláště na učitelskou veřejnost. Zbystřit pozornost by měli zvláště učitelé, kteří některého mimořádně nadaného žáka nebo studenta znají. Těm totiž současně školy příliš nabídnout nemohou. Stejná pozvánka ovšem platí i pro rodiče takovýchto dětí. Ale na prvním místě žákům a studentům, které jejich škola svým obsahem neuspokojuje a chtěli by přece jenom něco více. Doporučit nadaného studenta pro Talnet zcela jistě může i vedoucí zájmového kroužku ve středisku volného času nebo odpoledním klubu.

Informace pro učitele

Talnet je projektem, který je zaměřen na vzdělávání talentovaných žáků a studentů, a který nabízí také kurzy pro učitele a rodiče, kteří si chtějí rozšířit obzory ohledně vyhledávání a rozvíjení nadaných dětí. Projekt probíhá pod hlavičkou Národního institutu dětí a mládeže a je realizován Laboratoří distančního vzdělávání Katedry didaktiky fyziky Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Spolupracuje s odborníky z dalších výzkumných, vzdělávacích a odborných pracovišť, i škol v ČR a zahraničí.

Náplní Talnetu jsou kurzy z fyzikálních disciplín, matematiky, chemie, biologie a geografie. Počátky Talnetu sahají až do r. 2003, kdy byl spuštěn první kurz. Od té doby se postupně zvyšuje počet kurzů i zúčastněných studentů, zvětšuje se nabídka témat, typů vzdělávacích aktivit i rozsah věkových kategorií od 13 až 14 do 19 let (od roku 2007).

T-kurzy jsou hlavními aktivitami Talnetu. Probíhají převážně online formou. Kurzy začínají úvodním prezenčním soustředěním v září a sklá-

dají se ze čtyř výukových bloků. Na podzim probíhá první kolektivní výukový blok a následuje blok věnovaný individuální práci žáka na seminární práci pod vedením instruktora a její online obhajobě před spolužáky. Na společném zimním soustředění v únoru prezentují své práce před odbornou i laickou porotou. Jarní výukový blok probíhá podle shodného schématu jako na podzim. T-kurzy končí společným třídním letním soustředěním v červnu.

Mimo to jsou účastníkům kurzů a jejich přátelům (zájemcům) nabízeny exkurze na odborná a vědecká pracoviště, či laboratoře s online podporou, tzv. T-exkurze. T-exkurze jsou zaměřené na badatelskou činnost dětí a prezentace výsledků v bezprostředním kontaktu s odborníky, specialisty z různých pracovišť.

Souběžně s kurzy pro děti probíhá celoroční Online seminář pro učitele, kteří své děti do kurzů přihlásili nebo mají zájem o práci s nadanými dětmi. K diskusím jsou zváni hosté – odborníci na dané téma. Témata diskusí, studia a výměny zkušeností se soustředí na identifikaci talentů, jejich rozvoj a konkrétní způsoby práce s nadanými dětmi v přírodovědných předmětech. Učitelé jsou zváni k diskusi a hodnocení vyvíjených učebních aktivit v Talnetu. Kurzu se mohou zúčastnit i rodiče přihlášených dětí.

Talnet pomáhá talentovaným dětem nalézt, identifikovat a rozvinout jejich schopnosti. Využití schopností studentů při řešení konkrétních problémů provází pocit úspěchu, který dále pomáhá vzbuzovat zájem o vědění. To je důležitou podmínkou rozvoje schopností a odborných kompetencí.

Práce s talentovanými studenty během vyučování ve škole jistě není jednoduchá, pro individuální přístup k talentovaným jedincům nebývá během školního roku čas a ani prostor. Talnet se může stát pro studenta potřebným zdrojem aktivit, na které se ve školním vyučování nedostává času. Váš talentovaný student, který bude v Talnetu rozvíjet své schopnosti, se může zpětně stát obohacením pro svou třídu i pro Vaši výuku.

Výhodou studia v Talnetu je, že se student setkává s podobně talentovanými a podobně zaměřenými studenty, přitom však není vytrháván z prostředí, na které si zvykl. Je tak vystaven jak smíšenému prostředí třídy, kde si osvojuje různé sociální dovednosti, tak výběrovému prostředí talentovaných dětí, kde je podporován rozvoj jeho schopností.

Kurz pro učitele – nabídka účasti

- Zajímá Vás práce s talentovanými dětmi? Chtěli byste se více zaměřit na tuto možná někdy přehlíženou specializaci?
- Talnet nabízí kombinovaný kurz pro učitele. Tento kurz je zaměřen na práci s talentovanými dětmi, identifikaci jejich talentů, možné speciální přístupy k talentovaným dětem apod. Zájemci mohou kontaktovat garanta kurzu Dr. Stanislava Zelendu na adrese: stanislav.zelenda@talnet.cz

Další aktivity na celostátní úrovni

Ministerstvo školství ve spolupráci s výše zmiňovanými institucemi pořádá také pravidelné národní a mezinárodní konference a kolokvia k problematice vzdělávání nadaných žáků minimálně jedenkrát ročně.

Česká republika disponuje širokou sítí „základních uměleckých škol“, které nabízejí mimoškolní realizaci uměleckých talentů pod vedením speciálně vyškolených pedagogů a také velmi širokou nabídku sportovních klubů a kroužků. Umělecké a sportovní aktivity je možné realizovat také ve střediscích volného času (SVC), které jsou zastoupeny ve všech větších městech všech regionů ČR. Střediska volného času navíc nabízejí i rozvoj v oblastech intelektových dovedností. Některá střediska nabízejí vyžití v klubech a zájmových kroužcích netradiční matematiky a logiky, deskových her, dále rozvoj literární tvorby nebo dramatického umění. Některá střediska nabízejí i odpolední kurzy cizích jazyků a výpočetní techniky. Znamé jsou například také stanice mladých techniků.

V roce 2006 bylo v rámci ministerského úkolu provedeno šetření ve střediscích volného času po celém státě, které se věnovalo využití aktivit těchto institucí pro nadané a talentované studenty. Výzkum probíhal prostřednictvím dotazníkového šetření.

Dotazník se v první řadě věnoval otázkám spolupráce s dalšími institucemi. Většina SVC aktivně spolupracuje se školami různých stupňů na přípravě vlastní nabídky aktivit a programů, 94% z nich aktivně spolupracuje se základními školami, s vysokými školami již jen 36%. Mnohem

užší míra spolupráce existuje mezi SVC a jinými vzdělávacími institucemi, jako jsou např. AV ČR nebo výzkumné ústavy. Z výčtu zmiňovaných institucí získal 39% pouze Národní institut dětí a mládeže, což je koordinátor těchto zařízení, lze tedy jistou míru spolupráce očekávat. Na druhé straně SVC poměrně často spolupracují s dalšími středisky volného času (36%), občanskými sdruženími (25%), komerčními subjekty (23%) nebo junákem a skautem (23%).

SVC se aktivně podílejí na spoluorganizování žákovských soutěží a olympiád. V případě předmětových olympiád z 38%, dále participují na sportovních a uměleckých soutěžích aj. Velká míra z nich také pořádá pro děti a mládež tábory – např. pobytové, příměstské sportovní, turistické aj.

Studie sledovala také systém volnočasového využití nadaných a talentovaných žáků. Většina středisek volného času organizuje pro účastníky svých aktivit výstavy žákovských prací stejně jako divadelní představení, hudební a jiné umělecké festivaly apod.

Zajímavý byl také pohled na rozdíl mezi nabídkou aktivit SVC v oblasti intelektových a neintelektových schopností. Důvod pro toto rozlišení byl zřejmý. Z historie středisek volného času v našem státě víme, že nabídka těch „neintelektových aktivit“ byla vždy výrazně širší a domnívali jsme se, že tento trend stále převažuje. Naše hypotéza se potvrdila. 75% činnosti SVC je zaměřena dle vyjádření respondentů na rozvoj neintelektových dovedností dětí a mládeže. Na druhé straně nás pozitivně překvapil výčet (resp. šíře nabídky) kroužků, aktivit a programů zaměřených na rozvoj akademických schopností, což je jistě dobré pole realizace pro rozumově nadané žáky. Střediska jmenovala kroužky jako např. počítačový, jazykový, šachy, stolní hry, dále pak statisticky významné zastoupení měly kroužky přírodovědný, chovatelský, novinářský, matematický, modelářský, elektronický apod.

Závěry z tohoto šetření byly následující: Střediska volného času nabízejí stále převahu uměleckých a sportovních aktivit, nicméně rozšiřují nabídku programů i v oblasti akademických disciplín, z čehož lze usuzovat na dobré pole realizace pro rozumově nadané žáky. Nabídka dílčích aktivit však není univerzální, velmi se liší v jednotlivých regionech vlasti. Z tohoto důvodu se lze domnívat, že v některých krajích mají nadaní žáci širší nabídku aktivit, kde mohou své nadání dobře uplatnit a rozvíjet i mimo prostory školy.

Vybrané instituce podpory nadaných a talentovaných v ČR

V rámci ministerských organizací je sektorem volného času včetně péče o nadané a talentované žáky pověřen Národní institut dětí a mládeže.

Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Národní institut dětí a mládeže (NIDM) je účelovým odborným zařízením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro státní podporu a ochranu mládeže. Zaměřuje se na problematiku zájmového vzdělávání a činnost školských zařízení v této oblasti, zajišťuje metodickou a organizační podporu práce s dětmi a mládeží a další vzdělávání pedagogických pracovníků. NIDM nabízí své služby především pracovníkům středisek volného času, školním klubům a družinám, nestátním neziskovým organizacím, krajským úřadům MŠMT a zahraničním partnerům.

Významnou oblastí činnosti NIDM jsou též aktivity vyplývající z jeho spolupráce se subjekty státní či veřejné správy a také s nestátními neziskovými organizacemi v ČR i v zahraničí. Oblasti podpory nadaných žáků a studentů se specificky věnuje Talentcentrum - oddělení, jehož zaměstnanci v rámci svých činností vyhledávají, rozvíjejí a podporují nadané a talentované děti. Pracovníci Talentcentra zabezpečují 14 soutěží vyhlášených MŠMT, podílí se na přípravě a výjezdech delegací ČR na mezinárodní soutěže, koordinují soutěže vyhlášené a doporučované MŠMT (mj. legislativu, ekonomické zabezpečení), zavádí nové postupy práce s talentovanými dětmi (např. TALNET - distanční formy vzdělávání doplňované prezenčními formami ve fyzice, matematice, chemii, biologii a geografii) a připravují v součinnosti s projektovým oddělením projekty na podporu talentované mládeže v oblasti přírodovědných a technických oborů.

Velmi výraznou a v České republice tradiční formou práce s talentovanými dětmi a mládeží jsou soutěže a přehlídky. Zejména pak soutěže a přehlídky celostátního charakteru, které jsou vyhlášované každoročně Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Každý rok NIDM zabezpečuje odborně a organizačně realizaci postupových soutěží, přírodovědných, uměleckých či jazykových (např. Středoškolská odborná činnost,

Olympiáda v českém jazyce, Dějepisná olympiáda a Soutěže v cizích jazycích, programování aj.).

Součástí činnosti NIDM v oblasti volného času dětí a mládeže je i sledování způsobů řešení této problematiky v jiných zemích a využívání pozitivních zkušeností ze zahraničí (odkaz: www.nidm.cz). NIDM spolupracuje s Mensou, Centrem nadání, s Nadačním fondem J. Heyrovského, se Sdružením na podporu talentované mládeže, Českou pedagogickou komorou a dalšími přímo řízenými organizacemi (VÚP, IPPR, NIDV aj.).

Aktivity na poli neziskového sektoru

Následující text představí vybrané neziskové organizace, které se v České republice věnují nadaným dětem a zahrnují ve své činnosti také volnočasové aktivity. Je nutné předeslat, že jde skutečně jen o vybrané organizace, nikoliv o úplný seznam organizací s přesahem činnosti pro děti nadané a talentované. Pokud je nám známo, doposud neexistuje žádná celostátní studie o tom, které organizace se do jaké míry v rámci svých činností věnují mimořádně nadaným dětem.

Mensa ČR, Dětská Mensa

Mensa je mezinárodní organizace, jejímž členem se může stát každý, kdo dosáhne ve schváleném testu inteligence výsledku mezi horními dvěma procenty celkové populace (u nás IQ 130 a vyšší). Mensa je nezisková organizace, jejímž hlavním posláním je sloužit k využití inteligence ve prospěch lidstva a působit jako prostředek komunikace pro své členy. Založena byla v roce 1946 v Oxfordu, dnes existuje ve více než 100 zemích světa a má asi 100 tisíc členů. Pobočka v Československu byla založena v roce 1989. Po rozdělení ČSFR vznikla Mensa ČR, která má dnes asi 1500 členů na území celé republiky a dalších 1500 členů Dětské Mensy - ta jako v jedné z mála zemí působí v ČR pro děti od 10 do 16 let.

Činnost Mensy sestává zejména z výměny názorů prostřednictvím přednášek, diskuzí, časopisů, zájmových skupin a místních, regionálních, národních a mezinárodních setkání. Mensa jako nezisková organizace zaměřená na volnočasové aktivity podporuje rozvoj matematického a technického myšlení především propagací her a hlavolamů rozvíjejících tyto oblasti. Nabízí dnes mnoho oblíbených zájmových činností, které roz-

víjejí duševní schopnosti mladých lidí. Jmenujme např. kurzy rozvoje praktické inteligence, tvůrčí psaní a nově vznikající kluby deskových her. V roce 2003 se také realizoval první ročník letních pobytových kurzů, které dnes patří již mezi tradiční aktivity, jichž se ročně účastní více než 400 zájemců. Campy jsou tematické, obsahově zaměřené na rozvoj logiky, literárně dramatickou tvorbu, jazyky, on-line, deskové a RPG hry, jazyky a japonskou kulturu (odkaz: www.mensa.cz).

Centrum nadání

Centrum nadání (CN) je nestátní neziskovou organizací zabývající se podporou nadaných dětí, jejich rodičů a učitelů. Zajišťuje aktivity pro školy, pomáhá s výběrem nadaných dětí a sepsáním školních vzdělávacích programů pro tyto žáky. Pro pracovníky škol pravidelně organizuje interaktivní dílny, soustředění a kurzy dalšího vzdělávání. CN nabízí na webu databázi aktivit pro výuku nadaných, ze které mohou učitelé čerpat nové nápady. Pro děti a mládež pořádá pobytové, příměstské campy a víkendové akce s tematickým zaměřením jako např. tvůrčí psaní, RPG a deskové hry, PC, dramatika, rozvoj logiky atd. CN se zabývá zejména rodinami s nadanými dětmi. Pořádá různá setkání a společenské akce např. letní pobyty v rekreačních oblastech. Na web CN se rodiče často obrací se svými dotazy, které se týkají výchovy a právních aspektů vzdělávání nadaných. CN spolupracuje i se zahraničními partnery a institucemi, které se zabývají rozvojem nadaných dětí. Dále se podílí na organizaci mezinárodních konferencí a seminářů. V září 2008 CN organizovalo v Praze mezinárodní konferenci Evropské rady pro vysoké schopnosti. Mezi činnosti CN patří také publikační činnost. Podporuje vydávání publikací s orientací na rozvojové aktivity pro nadané, úzce spolupracuje s Mensou ČR, ale také s Národním institutem dětí a mládeže (odkaz: www.centrumnadani.cz).

Asociace malých debružárů České republiky

AMD ČR (Asociace malých debružárů České republiky) si klade za cíl pomoci dětem a mladým se zájmem o vědu, techniku a ekologii, aby mohli smysluplně využít volný čas k rozvíjení svých zájmů. Při této činnosti se snaží respektovat a využívat dětskou představivost a hravost. K tomu jsou využívány zejména zábavné pokusy s jednoduchými po-

můckami z různých oblastí vědy, techniky a ekologie, které směřují k nenucenému pochopení různých jevů a zákonitostí, objevování vědy a utvářejí nové cesty k poznání a tvořivosti. AMD ČR také navazuje mezinárodní kontakty a spolupracuje s partnerskými organizacemi a organizacemi podobného zaměření v ČR i v zahraničí (odkaz: www.debrujar.adam.cz).

9. ODKAZY

- Benbow, C.P., Lubinski, D., Shea, D.L. & Eftekhari-Sanjani, H. (2000), 'Sex differences in mathematical reasoning ability at age 13: their status 20 years later', *Psychological Science*, 11, 474-80.
- Callahan, C.M. (2000) 'Evaluation as a critical component of program development and implementation' in K. A. Heller, F. J. Mönks, R. Sternberg & R. Subotnik (Eds.), *International Handbook of Giftedness and Talent* (pp. 203-212) Oxford, UK: Pergamon Press.
- Coles, A. (2002) *Children's Palaces*, Unpublished report for NESTA (the National Endowment for Science, Technology and the Arts).
- Csikszentmihalyi, M. (1982). 'Towards a psychology of optimal experience', in L. Wheeler (Ed.), *Review of Personality and Social Psychology*, 3, 13-36.
- Davis, G.A. & Rimm, S.B. (1998). *Education of the Gifted and Talented* (4th edition). Boston: Allyn and Bacon. DfEE (1997) *Excellence in Schools*. London: The Stationery Office (p.39). Dickens, W. & Flynn, J.R. (2001), 'Heritability estimates vs. large environment effects: the IQ paradox resolved', *Psychological Review*,
- Education and Employment Committee, (1999). *Highly Able Children*. London: House of Commons.
- Ericsson, K.A. (1998), 'The scientific study of expert levels of performance: general implications for optimal learning and creativity' [1]. *High Ability Studies*, 9, 75-100.
- Feldhusen, J.F. (1991), 'Effects of programs for the gifted: a search for evidence' in Southern, W.T. & Jones, E.D. (Eds.) (1991) *The Academic Acceleration of Gifted Children*. New York: Teachers College Press.
- Fetterman, D. M. (1993). *Evaluate yourself* (RBDM 9304). Storrs, CT: The National Research Center on the Gifted and Talented, University of Connecticut.

- Flynn, J.R. (1991). *Asian Americans: Achievement Beyond IQ*. London: Erlbaum.
- Freemanová, J. (1998). *Educating the Very Able: Current International Research*. London: The Stationery Office. (Translated into Thai)
- Freemanová, J. (2001). *Gifted Children Grown Up*. London: David Fulton.
- Freemanová, J. (due 2003), 'Gender differences in gifted achievement in Britain and the USA', *Gifted Child Quarterly*.
- Gagné, F. (1995), 'Learning about the nature of gifts and talents through peer and teacher nominations', in M.W. Katzko and F.J. Monks (Eds.) *Nurturing Talent; Individual Needs and Social Ability*. Assen, NL: Van Gorcum.
- George, D. (1992). *The Challenge of the Able Child*. London: David Fulton.
- Hedges, L.V. & Nowell, A. (1995), 'Sex differences in mental test scores, variability, and numbers of high-scoring individuals. *Science*, 269, 41-45.
- Kerry, T. & Kerry, C. (1997), 'Differentiation: teacher's views of the usefulness of recommended strategies in helping the more able pupils in primary and secondary classrooms', *Educational Studies*, 23, 439-457.
- Koshy, V. & Casey, R. (1997). 'Empowering the teacher to meet the challenge of the able child', *Early Child Development and Care*, 130, 49-58.
- Merante, A.F. (1996). *Instructional strategies for the gifted child in Pennsylvania middle schools*. Ed.D. dissertation, University of Pittsburgh.
- Montgomery, D. (2001), 'Teaching the more able: an update'. *Gifted Education International*, 15, 262-280.
- Moon, S.M., Feldhusen, J.F. & Dillon, D.R. (1994), 'Long-term effects of an enrichment program based on the Purdue Three-stage model', *Gifted Child Quarterly*, 38, 38-48. NFER (National Foundation for Educational Research) (May 2000). *Provision for Gifted and Talented Pupils*, Unpublished Report to the DfEE.
- Northamptonshire County Council (1994). *The More Able Child*. Northampton: NIAS.
- OECD, (Organisation for Economic Cooperation and Development) (1999). *Measuring Student Knowledge and Skills: A New Framework for Assessment*. OECD: Paris.
- OERI (1993) (Office of Educational Research and Improvement, U.S. Department of Education). *National Excellence. A Case for Develo-*

- ping America's Talent. Washington: US Department of Education.
- Ofsted (Office for Standards in Education) (2001). Providing for gifted and talented pupils: An evaluation of Excellence in Cities and other grant-funded programmes. December 2001.
- Simonton, D.K. (1998). 'Gifted child, genius adult: Three life-span developmental perspectives'. In R. Friedman & K.B. Rogers (Eds.) (1998). *Talent in Context: Historical and Social Perspectives on Giftedness* (151-175). Washington: American Psychological Association.
- Sternberg, R.J. & Lubart, T.I. (1995). *Defying the Crowd; Cultivating Creativity in a Culture of Conformity*. New York: Free Press.
- Stevenson, H.W., S. Lee & X. Mu (2000), 'Successful achievement in mathematics: China and the United States', in C.F.M. Lieshout and P.G. Heymans (Eds.) *Developing Talent Across the Life Span*. Hove: Psychology Press. (167-183).
- Stoney, S., West, A., Kendall, L. & Morris, M. (2002). *Evaluation of Excellence in Cities: Overview of Interim Findings*, Department for Education and Skills, London, pp 27-28.
- Subotnik, R., Kassin, L., Summers, E. & Wasser, A. (1993). *Genius Revisited: High IQ Children Grow Up*. New Jersey: Ablex.
- TIMSS (1999) *International Mathematics Report. Findings from the IEA's repeat of the Third International Mathematics and Science Study at the eighth grade.* (Mullis, I.V.S., Martin, O., Gonzales, E.J., Gregory, K.D., Garden, R.A., O'Connor, K.M., Chrostowski, S.J. & Smoth, T.A.) (http://isc.bc.edu/tmss1999i/math_achievement_report.html).
- Winner, E. (1996). *Gifted Children: Myths and Realities*. New York: Basic Books.

Z anglického originálu
Out-of-school Educational Provision for the Gifted
and Talented Around the World
(A report for the Department of Education and Skills, London, 2002)
Autorka: Prof. Joan Freemanová
Se svolením autorky a britského ministerstva školství přeložil Národní institut
dětí a mládeže MŠMT ČR. Autorská práva vyhrazena.
Překlad: Mgr. Lucie Vaňková, PhD.
Korektury: PaedDr. Eva Schneiderová
Editor: PhDr. Jitka Fořtková, Ph.D.
NIDM MŠMT Praha 2009
Vydání první.
ISBN 978-80-86784-83-0